

STANDARDI KVALITETE RADA

PSIHOLOGA, EDUKACIJSKIH REHABILITATORA I LOGOPEDA, STRUČNIH SURADNIKA U PREDŠKOLSKOME ODGOJU I OBRAZOVANJU

Sarajevo, 2020. godine

IMPRESSUM

Nakladnik:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za nakladnika:

Maja Stojkić, ravnateljica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Voditeljica Projekta i urednica:

Hašima Ćurak

Eksperti Projekta:

Aleksandra Hadžić, ekspertica za izradu standarda kvalitete rada psihologa u predškolskome odgoju i obrazovanju

Haris Memišević, ekspert za izradu standarda kvalitete rada edukacijskih rehabilitatora i logopeda u predškolskome odgoju i obrazovanju

Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i obrazovanje Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Danica Vasilj

DTP:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje usvojio je dokument „Standardi kvalitete rada psihologa, edukacijskih rehabilitatora i logopeda, stručnih suradnika u predškolskome odgoju i obrazovanju“ 24. veljače 2020. godine.

Napomena:

Agencija nastoji promicati rodno osjetljiv jezik. Ipak, kada je iz konteksta jasno da se odnose i na muškarce i na žene, izrazi su dani u jednom rodu radi preglednosti teksta.

Predgovor

Sukladno Zakonu o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2007.), s Okvirnim zakonom o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini (2007.) i *Platformom za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za razdoblje 2017.-2022. godine* (2017.), Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje jest, tijekom 2019. godine, pokrenula aktivnosti na području razvoja standarda kvalitete rada stručnih suradnika u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje.

Definiranjem i uspostavljanjem standarda kvalitete rada stručnih suradnika psihologa, edukacijskih rehabilitatora i logopeda u predškolskim ustanovama dopinijelo bi se stvaranju općih pretpostavki i uvjeta za implementiranje mjera zacrtanih u ciljevima Platforme za razvoj predškolskoga odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Posebno izdvajamo ciljeve i mjere koji se odnose na kvalitetu, praćenje i evaluaciju te inkluziju u predškolskom odgoju i obrazovanju, a neki od tih ciljeva su: predškolski odgoj i obrazovanje utemeljiti na ishodima razvoja i učenja djece sfokusom na dijete, a ne na sadržaj; izgraditi kvalitetan program uz kompetentno stručno osoblje, sigurno i poticajno okužje; metodološki pluralizam, interdisciplinarnost i fleksibilnost; poboljšati inicijalno obrazovanje i cjeloživotno učenje odgojitelja i stručnih suradnika u oblasti ranoga prepoznavanja i intervencije kod poteškoća i odstupanja u razvoju djece; koristiti postojeće standardizirane i razvijati nove primjerene instrumente za praćenje, procjenu i dokumentiranje razvoja djece od 0 do 6 godina života; razviti koncept dodatnih kapaciteta u predškolskim ustanovama za pružanje stručne podrške za prepoznavanje i ranu intervenciju kod djece s posebnim potrebama.

Uz već ranije definirane i revidirane standarde kvalitete rada odgojitelja, pedagoga i ravnatelja u predškolskome odgoju i obrazovanju (APOSO 2011.,2018.), uspostavom okvira kvalitete pomoću standarda kvalitete rada za ostale stručne suradnike u predškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini, doprinijelo bi se izgradnji odgojno – obrazovnoga sustava u ranome djetinjstvu sukladanoga ciljevima Europske Unije, te dostizanju razine kvalitete koji posjeduju odgojno-obrazovni sustavi u drugim državama članicama, a kojemu i Bosna i Hercegovina teži.

Glavna namjena dokumenta Standardi kvalitete rada stručnih suradnika u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje jeste da posluži kao vodič profesionalcima u kontinuiranome profesionalnom razvoju i omogući svrsishodnu evaluaciju i samoevaluaciju rada. Osim toga, Dokument je namijenjen i nadležnim osobama i institucijama odgovornim za inicijalno obrazovanje i obuku, za praćenje kvalitete rada, profesionalno napredovanje i razvoj kompetencija psihologa, edukacijskih rehabilitatora i logopeda u predškolskome odgoju i obrazovanju.

Iskazujemo najiskreniju zahvalnost svim sudionicima stručnih rasprava koji su nesebičnim dijeljenjem stručnih znanja i iskustava dali nemjerljiv doprinos izradi standarda i doprinijeli njihovoj kvaliteti.

STANDARDI KVALITETE RADA PSIHologa U PREDŠKOLSKOME ODGOJU I OBRAZOVANJU

Uvod

Što su standardi kvalitete rada

Standardi kvalitete rada predstavljaju osnovu za definiranje, učinkovito praćenje i unapređenje kvalitete predškolskoga odgoja i obrazovanja u cjelini, kao i osnovu za izradu osobnoga plana profesionalnoga razvoja, kako psihologa kao stručnih suradnika, tako i drugih stručnih suradnika, odgojitelja i rukovoditelja. Zasnovani su na suvremenome pristupu razvoju i učenju djeteta predškolskoga uzrasta, kao i suvremenom pristupu predškolskome odgoju i obrazovanju. S obzirom da su se Standardi kvalitete rada odgojatelja, pedagoga i ravnatelja, koje je definirala Agencija tijekom 2011. godine, pokazali kao odličan resurs za definiranje, učinkovito praćenje i unapređenje kvalitete predškolskog odgoja i obrazovanja u cjelini i na planu osobnoga profesionalnog razvoja i cjeloživotnoga učenja, iskazala se potreba za definiranjem standarda kvalitete rada stručnih suradnika u predškolskim ustanovama za koje do sada nisu uspostavljeni standardi – psihologa, logopeda i edukacijskih rehabilitatora. Pri kreiranju standarda, kao resurs od velike važnosti, korištena je Revizija standarda kvalitete rada pedagoga u predškolskome odgoju i obrazovanju iz 2018. godine. Uz navedene dokumente, analizirani su standardi rada psihologa, stručne kompetencije, oblasti rada, smjernice za stručno usavršavanje psihologa zemalja u okruženju i stručnih udruga, a primjeri dobre prakse uvršteni su u Dokument.

Za što su nam potrebni standardi za stručne suradnike psihologe u institucionalnome predškolskom odgoju i obrazovanju?

Standardi i indikatori kvalitete rada psihologa su utemeljeni na ključnim profesionalnim kompetencijama koje predstavljaju najbolju kombinaciju vrijednosne orijentacije, osobina ličnosti, stavova, motiva, znanja, vještina i navika koje omogućuju pojedincu aktivno i učinkovito djelovanje u svojoj profesiji.

Svrha izrade Standarda kvalitete rada psihologa predstavljena je definiranjem poslova i kompetencija psihologa u cilju 1) ujednačavanja i poboljšavanja kvalitete rada u predškolskome odgoju i obrazovanju i 2) poradi razvoja općih i specifičnih kompetencija za cjeloživotno učenje stručnih suradnika – psihologa, koji rade u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje.

Namjena standarda je da posluže kao smjernice za inicijalnu, formalnu obuku i pripremu profesionalaca, kao osnova za planiranje njihovog profesionalnoga razvoja, napredovanja u karijeri, sjecanja certifikata i licenci, kao i za izradu kriterija za samoevaluaciju i evaluaciju rada stručnoga suradnika. Temeljna svrha definiranja standarda kvalitete rada i profesionalnih smjernica za rad odnosi se na funkciju uvida u vlastito djelovanje, znanja, stavove i vrijednosti, u svrhu profesionalnoga razvoja i unapređenja kompetencija i prakse usmjerene na dijete. Standardi bi trebali biti poticaj za osobno refleksivno promišljanje u cilju profesionalnoga razvoja i unapređenja kvalitete predškolskog odgoja i obrazovanja, a ne

instrument kontrole ili birokratsko-administrativni alat u namjeri oblikovanja uniformne stvarnosti po određenome uzorku.

Nove znanstvene i društvene paradigme pridonose promjenama u shvaćanju čovjeka, djeteta, prirodi spoznaje života i svijeta, kao i drugačiju preraspodjelu vrijednosti. To iziskuje preispitivanje i rekonceptualizaciju odgoja i obrazovanja i sukladno tomu transformaciju odgojno-obrazovnih praksi i institucionalnih formi u kojima se te prakse ostvaruju. U tome kontekstu bi, i obrazovanje budućih psihologa, kao i drugih stručnih suradnika, trebalo biti fokusirano na stjecanje suvremenih kompetencija zahvaljujući kojima psiholog u novim okolnostima svoga djelovanja može preuzeti aktivnu ulogu kreatora i medijatora razvojnih promjena u odgojno-obrazovanim ustanovama i drugim institucijama usmjerenima na učenje i razvoj ljudskih potencijala.

U pristupu obrazovanju psihologa sve više dolaze do izražaja novi, diferencirani i fleksibilni pristupi koji uzimaju u obzir različitost konteksta u kojima se odvija psihološka praksa. Sukladno tomu, pokreću se aktivnosti i donose preporuke o profesionalnim kompetencijama koje bi psiholog trebao razvijati. Refleksija na vlastiti rad i mogućnost iskustvenoga učenja, te korigiranje djelovanja u smjeru veće prilagodljivosti i učinkovitosti, doprinose procesu profesionalne pripreme, a predstavljaju i osnovu za cjeloživotni proces učenja. S obzirom na praksu koja je po svojoj prirodi promjenjiva i otvorena, za psihologe je od iznimne važnosti sustavno razvijanje sposobnosti i vještina potrebitih za refleksiju koja će im omogućiti razmišljanje o odgojno-obrazovnome procesu, kritičku analizu strategija i izdvajanje onih koje u konkretnome kontekstu vode k razvijanju različitih potencijala kod djeteta.

Teorijska znanja, posebice o razvojnim karakteristikama djece, različitim aspektima razvoja i mogućnostima njihovog poticanja zajedno s iskustvenim znanjem, uz njihovo međusobno povezivanje i nadopunjavanje u konkretnoj profesionalnoj praksi, čini osnovu razvoja profesionalne kompetencije svakoga psihologa u predškolskoj ustanovi.

Pravno reguliranje psihološke djelatnosti

Psihološka djelatnost u predškolskim ustanovama treba biti sustavno regulirana zakonima, podzakonskim i drugim aktima. Zakonima o predškolskome odgoju i obrazovanju trebaju se regulirati opća pitanja konstituiranja razvojne psihološke djelatnosti i funkcioniranja stručne psihološke službe u predškolskim ustanovama. Podzakonskim i drugim aktima definiraju se potrebne stručne kvalifikacije stručnog suaradnika psihologa, način uvođenja u rad i polaganje stručnoga ispita, normativi i standardi radnih uvjeta, brojnost stručnih suradnika koji odgojno-obrazovana ustanova treba imati, rad stručnih suradnika s nadarenom djecom i djecom sa posebnim potrebama i slično.

Međutim do danas nije usvojen zakon o psihološkoj djelatnosti na razini BiH, kao i na razini entiteta, iako postoji proces kreiranja i predlaganja zakona duže od petnaest godina.

Potrebne i specifične kompetencije za psihologe koji rade u ustanovama za odgoj i obrazovanje

S obzirom da se kompetencije mogu odrediti kao spoj znanja, vještina i ponašanja koje su usmjerene na učinkovito rješavanje problema i obavljanje neke aktivnosti kako bi se ostvario određeni cilj, kompetencije psihologa, suradnika u odgojno-obrazovnom radu u predškolskoj ustanovi, predstavljaju skup poželjnih ponašanja. Poželjna ponašanja definirana su kroz ishode. Usmjerena su na stvaranje i unapređenje odgojno – obrazovnoga rada u ustanovi u cilju osiguranja uvjeta za cjeloviti razvoj djeteta, pri čemu se primjenjuju suvremene teorijske i praktične spoznaje psihologije kao znanosti.

Psiholog promišlja, prati i potpomaže realizaciju odgojno-obrazovnoga procesa i potiče njegovo kontinuirano unapređenje. U tom smislu, potiče odgojitelje na istraživanje i zajedničku refleksiju odgojno-obrazovne prakse, mogućnosti poticanja cjelovitoga razvoja djeteta, iznalaženje načina djelovanja u cilju rješavanja teškoća i zastoja u razvoju pojedine djece, te predlaže inovacije i uvođenje suvremenih metoda i oblika rada. Na taj način osnažuje procese profesionalnoga usavršavanja odgojitelja, ali i osobnog profesionalnog usavršavanja i cjeloživotnoga učenja. Sudjeluje u radu s roditeljima/starateljima i ostvaruje suradnju s njima, kao i drugim odgojno-obrazovnim subjektima unutar ustanove, a i izvan nje, u užoj i široj društvenoj zajednici. Od velike je važnosti da osmišljava i pokreće aktivnosti usmjerene na izgradnju suradničke kulture ustanove, te da doprinosi razvoju timskoga rada u njoj. Veoma važan aspekt rada psihologa odnosi se na stvaranje mogućnosti i realizaciju programa rane intervencije i prevencije u cilju očuvanja mentalnoga zdravlja djece, ali i odraslih uključenih u proces. Psiholog inicira, provodi i sudjeluje u istraživanjima u predškolskoj ustanovi i javno prezentira rezultate rada.

Specifičnost rada psihologa u predškolskoj ustanovi, u odnosu na psihologe zaposlene u drugim ustanovama, primjerice u zdravstvu, radnim organizacijama i sl., ogleda se u dvostrukome angažmanu usmjerenome na poticanje cjelokupnoga razvoja svakog djeteta (kognitivnog, emocionalnog, socijalnog, motornog, jezičnog, razvoja stavova i vrijednosti), ali i u ranome otkrivanju, prepoznavanju, registriranju zastoja i teškoća kod pojedine djece, te kreiranju različitih intervencija čiji je cilj što efkasnije otklanjanje teškoća. Istodobno razdoblje ranog razvoja odlikuje velika varijabilnost i osjetljivost djeteta na različite utjecaje, kako povoljne, tako i one nepovoljne, za razliku od odrasle osobe, a upravo ovorazdoblje predstavlja važnu osnovu za sve kasnije oblike učenja i razvoja sposobnosti. Zato je za psihologe u predškolskim ustanovama važno da budu sposobni u praćenju i poticanju razvoja, kao i u uočavanju zastoja i kreiranju različitih oblika ranih intervencija i prevencija u cilju rješavanja problema i preveniranja nastanka istih.

Psiholog u predškolskoj ustanovi sudjeluje:

- u stvaranju odgovarajućih uvjeta potrebitih za cjelovit razvoj djece i ostvarivanje odgojno-obrazovnoga rada
- u praćenju i poticanju razvoja svakoga djeteta
- u davanju podrške jačanju kompetencija odgojitelja i njihovoga profesionalnog razvoja
- u praćenju i vrednovanju odgojno-obrazovnoga rada i predlaganju mjera koje doprinose osiguranju učinkovitosti, ekonomičnosti i fleksibilnosti rada ustanove
- u praćenju i vrednovanju ostvarenosti općih i posebnih standarda postignuća djece određenih kurikulumom i predlaganju mjera za unapređenje

- u podršci u otvorenosti ustanove sukladno pedagoškim i psihološkim inovacijama
- u razvoju suradnje s roditeljima ili starateljima, gradeći partnerstvo, te podržava i potiče odgojne kompetencije roditelja ili staratelja u cilju optimalnoga djelovanja na cjelovitost razvoja djeteta i preveniranje mogućih problema i zastoja
- u suradničkom odnosu s drugim institucijama, lokalnom zajednicom, stručnim i strukovnim organizacijama koje su od važnosti za ustanovu
- u stručnome usavršavanju prateći razvoj psihologije kao znanosti, kao i prakse usmjeravajući se na cjeloživotno učenje i uključujući europsku dimenziju obrazovanja¹.

Za psihologa u predškolskoj ustanovi, kao profesionalca u suvremenome svijetu jeste, od iznimne važnosti, razumijevanje osobne i profesionalne osposobljenosti u izgradnji zajednice koja uči. Uloga psihologa, kao i drugih stručnih suradnika, usmjerena je na interdiscipliniran pristup, na timski rad s odgojiteljima i drugim stručnim suradnicima u svrhu stvaranja zajednice djece i odraslih koja se u atmosferi međusobnoga uvažavanja, tolerancije i pomaganja, razvija i uči. Stalna edukacija i profesionalno usavršavanje jeste od iznimne važnosti zbog novih znanstvenih spoznaja i trendova u učenju, kao što su *e-learning* i druge suvremene informacijske tehnologije i nove mogućnosti u obrazovanju odraslih.

Uloga psihologa u predškolskoj ustanovi

Zadatci psihologa u predškolskoj ustanovi jesu analiza, predviđanje, osmišljavanje, poticanje i usmjeravanje razvoja odgojno-obrazovne djelatnosti kako bi bila u potpunosti usklađena s potrebama i razvojnim potencijalima djece, odnosno kako bi koristila suvremena znanstvena dostignuća u cilju osiguranja optimalnih uvjeta za:

- cjeloviti razvoj ličnosti djece uvažavajući da je rani rast i razvoj temelj kasnijega razvoja, te da je od velike važnosti ulagati u rani rast i razvoj djeteta. Veliki dio rada psihologa u predškolskoj ustanovi odnosi se na utvrđivanje razvojnoga statusa djeteta, procjenjivanje i praćenje psihofizičkoga razvoja i napredovanja sve djece u cilju ostvarivanja razvojnih potencijala i različitih potreba
- rješavanje razvojnih problema djece i mladih usmjeravajući se posebice na rane intervencije (što ranije otkrivanje i registriranje teškoća i problema, kao i odstupanja, pravljenje plana poticanja i usmjeravanja, provođenje istoga u izravnome radu s djetetom, ali i podršku i usmjeravanje odgojitelja i roditeljima ili starateljima koji u istome sudjeluju, te praćenje i evaluacija promjena) i preventivni rad (kreiranje i provođenje programa, kao i sudjelovanje u postojećim i uspostavljenim programima)
- uspješnim sudjelovanjem u svim aktivnostima predškolske ustanove sukladno standardima i razvojnim ciljevima
- uvažavanje različitosti, tolerancije i nediskriminacije
- obrazovanje roditelja ili staratelja za odgovorno roditeljstvo
- učinkovitiji rad i profesionalni razvoj zaposlenih u predškolskoj ustanovi

¹Europska dimenzija obrazovanja u ovom kontekstu odnosi se na poznavanje postupaka prijave na programe Europske unije; poznavanje strukture i načina funkcioniranja ključnih tijela Europske unije; poznavanje europskih trendova u odgoju i obrazovanju; poznavanje minimalno jednoga stranog jezika; poznavanje područja demokratskoga građanstva i ljudskih prava; osposobljenost za rad u interkulturalnom i multikulturalnome okružju; osposobljenost za usmjeravanje djece i profesionalaca društvenoj odgovornosti

- unapređenje kvalitete programskih, organizacijskih i materijalno-tehničkih uvjeta rada
- unapređenje predškolske ustanove u cjelini, kao i odgojno-obrazovnome sustavu
- stručno usavršavanje i pripremanje za oblast u kojoj ostvaruje sadržaje programa svoga rada.

Područja rada psihologa u predškolskoj ustanovi su:

1. timsko planiranje podrške razvoju i učenju djece uključujući sve vidove prevencije
2. planiranje, praćenje i evaluacija odgojno-obrazovne prakse
3. timski rad i rad u stručnim tijelima
4. partnerstvo s obitelji i zajednicom
5. rana intervencija (neposredni rad s djetetom/djecom u odgojnoj skupini i pojedinačno)
6. osobni profesionalni razvoj i rad na unapređenju kvalitete rada predškolske ustanove
7. iniciranje, osmišljavanje i provođenje različitih istraživanja odgojno-obrazovnoga procesa, kao i napredovanja razvoja i učenja djece, obrada i interpretacija podataka, te prezentiranje dobivenih rezultata
8. vođenje psihološke dokumentacije i evidencije.

Važni zadatci rada psihologa odnose se na kreiranje i provedbu programa rane intervencije i prevencije, rad na edukaciji odgojitelja, roditelja/staratelja i drugih stručnih suradnika, te osmišljavanje i provođenje istraživanja čiji je cilj evaluacija postignutoga i poticaj za unapređenje.

Uže stručni poslovi psihologa u predškolskoj ustanovi obuhvaćaju:

1. psihološku procjenu i primjenu standardiziranih psiholoških mjernih instrumenata
2. psihološku prevenciju i edukaciju
3. psihološko savjetovanje
4. psihološko istraživanje i evaluaciju.

Standard 1: *Praćenje napredovanja djece, pružanje stručne pomoći odgojiteljima i/ili roditeljima/starateljima i izravan ili neizravan rad s djecom*

Psiholog u predškolskoj ustanovi pruža neposrednu podršku, usmjeravanje i praćenje cjelovitoga psihofizičkog razvoja svakoga djeteta, njegovih razvojnih i akademskih postignuća. Ovaj zadatak je u fokusu rada psihologa i kada neposredno radi sa djecom, kao i kada je angažiran u radu s roditeljima, odgojiteljima, drugim stručnim suradnicima, rukovoditeljima i drugim osobljem predškolske ustanove. Psiholog pomaže odgojiteljima i roditeljima ili starateljima u praćenju, analizi napredovanja i osiguranju uvjeta za cjelovit razvoj svakoga djeteta, pružajući stručnu pomoć i savjetujući.

Psiholog je angažiran u savjetodavno-instruktivnome radu s roditeljima i/ili odgojiteljima i preventivno-korektivnome radu s djetetom ili djecom, organiziranome izravno ili neizravno.

Pokazatelji kvalitete

1.1. U radu s djecom *psiholog*:

1. osigurava zaštitu prava svakoga djeteta i obitelji sukladno Konvenciji o pravima djeteta i drugim relevantnim konvencijama i deklaracijama
2. štiti svako dijete od onoga što mu može ugroziti sigurnost, zdravlje ili razvoj i učenje
3. promovira poštivanje različitosti, toleranciju i nediskriminaciju
4. doprinosi razvoju optimalnog ambijenta za očuvanje tjelesnoga i mentalnog zdravlja i dostojanstva svakoga djeteta i zaposlenika, gradeći podsticajnu klimu i kulturu predškolske ustanove u zajedničkom radu s osobljem predškolske ustanove.
5. sudjeluje u stvaranju uvjeta za planiranu podršku razvoju emocionalnih, kognitivnih i socijalnih kompetencija djece, kako bi se omogućilo primjereno poticanje odgojno-obrazovnoga rada
6. predlaže različite metode i tehnike podrške za razvoj i učenje djece
7. procjenjuje i prati psihički razvoj i napredovanje djeteta u pojedinim razvojnim oblastima (emocionalni, socijalni, kognitivni, motorni razvoj), koristeći relevantne psihološke instrumente, počev od upisa u predškolsku ustanovu, tijekom razdoblje adaptacije, kao i u posljednjoj godini boravka u vrtiću pred upis u prvi razred osnovne škole
8. realizira neposredni rad s djecom, planira podršku i prati njihovo napredovanje
9. sudjeluje u praćenju primjene individualnoga plana podrške, ukoliko je postavljen, zajedno s članovima tima²
10. primjenjuje različite metode savjetovanja i komunikacije u radu s djecom (individualno, rad u skupinama) sukladno procjenama potreba
11. poznaje i koristi različite instrumente, metode i tehnike za praćenje napredovanja djece, utemeljene na ishodima učenja i individualnim karakteristikama i potrebama svakog djeteta
12. identificira poteškoće³ koje utječu na razvoj, odnose i postignuća pojedinoga djeteta, predlaže mjere za njihovo prevazilaženje, sudjeluje u njihovom provođenju i u evaluaciji ishoda

²Tim ustanove čine: predstavnici odgojitelja i stručnih suradnika, rukovodstva ustanove, roditelja/staratelja i predstavnika društvene zajednice.

13. sudjeluje u prepoznavanju djece s teškoćama u razvoju⁴ i darovite djece, kao i njihovih potreba, sudjeluje u izradi individualnoga plana zajedno s ostalim članovima stručnoga tima i odgojiteljima, prati napredovanje djece za koju je izrađen individualni plan, predlaže mjere i sudjeluje u pisanju izvješća o napredovanju djece s teškoćama u razvoju i darovite djece, zajedno s odgojiteljem i drugim stručnim suradnicima
14. posjećuje odgojne skupine i prati odgojno-obrazovni rad, prati klimu, dinamiku rada u skupinama, odnose, sudjelovanje djece, te opservira djecu s kojima radi individualno (njihova ponašanja, postignuća, uklopljenost u odgojnu skupinu), kao i prilagođavanje djece s teškoćama u razvoju i darovite djece
15. sudjeluje u razvijanju i realizaciji preventivnih i savjetodavnih programa/aktivnosti za djecu, prije svega u oblasti prevencije svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, prevenciji rizičnih ponašanja, zatim programa za razvijanje tolerancije, empatije, nenasilnoga rješavanja sukoba
16. psiholog prepoznaje znakove nasilja u obitelji i postupa sukladno zakonskim procedurama, kao i protokolima propisanim od nadležnih obrazovnih vlasti (ministarstva obrazovanja i/ili pedagoškog zavoda)
17. provodi intervencije u kriznim situacijama na razini individue, na razini skupina i na razinipredškolske ustanove, ukoliko postoji potreba
18. identificira koji su još oblici podrške i usluga dostupni djeci u lokalnoj zajednici i kontaktira stručnjake iz odgovarajućih ustanova kako bi ih djeci osigurali
19. vodi evidenciju o radu s djecom i čuva povjerljivost podataka.

1.2. U radu s roditeljima/starateljima psiholog:

1. organizira i provodi različite edukacijske aktivnosti koje se odnose na individualne i razvojne potrebe djece, potreba roditelja/staratelja, kao i obitelji kao cjeline, i potrebapredškolske ustanove (radionice, brošure, predavanja i sl.)
2. informira i savjetuje roditelje ili staratelje u cilju stjecanja vještina za uspješno poticanje sposobnosti i postignuća svoga djeteta, a na osnovi procjene potreba i interesa, primjenjujući individualni rad i rad u skupinama
3. savjetuje i obučava roditelja ili staratelja za rad s djetetom kod kuće (u slučaju djece koja pokazuju poteškoće i odstupanja ili u situacijama kada roditelj/staratelj prepoznaje da mu je usmjeravanje potrebno), prati i evaluira realizaciju rada
4. daje mogućnost svim roditeljima/starateljima da imaju pravodobne i adekvatne informacije u vezi s razvojem i potrebama djece, kao i o radu predškolske ustanove i mogućnostima uključivanja u rad predškolske ustanove

³Poteškoće koje ispoljava dijete koje je 1) tijekom trudnoće, poroda ili nakon porođaja imalo neke rizične faktore kao što su prijevremeno rođena djeca, težak porod i sl. 2) koje je bilo ili je još uvijek izloženo nekim nepovoljnim utjecajima okoline, primjerice bolest u obitelji, odsustvo jednoga roditelja ili staratelja, različiti životni događaji koji mijenjaju funkcioniranje obitelji) ili 3) dijete koje po svojim karakteristikama pokazuje značajnije razlikovanje u odnosu na djecu u skupini, primjerice sporiji motorni razvoj i izrazito živahno dijete. Poteškoće prolaznoga karaktera mogu ispoljavati i djeca koja su u 4) razvojnom raskoraku između vlastitih potreba i mogućnosti (npr. specifične razvojne faze u trećoj i šestoj godini s pojačanim negativizmom i odupiranjem), kao i 5) djeca koja su doživjela stresna i/ili traumatska iskustva, primjerice boravak u bolnici, preseljenje, gubitak člana obitelji.

⁴ Djeca s teškoćama u razvoju - djeca s urođenim ili stečenim stanjima organizma, koja po svojoj prirodi zahtijevaju poseban stručni pristup kako bi se omogućilo izražavanje i razvoj sačuvanih sposobnosti, a time i što kvalitetniji život. U djecu s teškoćama u razvoju ubrajaju se: djeca oštećenoga vida, djeca oštećenoga sluha, djeca s poremećajima govorno-glasovne komunikacije, djeca s promjenama u osobnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom, djeca s poremećajima u ponašanju, djeca s motoričkim oštećenjima, djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima, djeca s autizmom, djeca s višestrukim teškoćama u razvoju, djeca sa zdravstvenim teškoćama i neurološkim oštećenjima (dijabetes, astma, bolesti srca, alergije, epilepsija i sl.).

5. obavještava, potiče i pomaže roditeljima/starateljima da se organiziraju i uključe u rad odgojno-obrazovne ustanove i vrtića, stvarajući pozitivne uvjete za aktivnim sudjelovanjem roditelja/staratelja u životu i radu predškolske ustanove i gradeći partnerstvo između obitelji i predškolske ustanove
6. uključuje roditelje/staratelje u različite aktivnosti koje se realiziraju na razini ustanove ili vrtića
7. uključuje roditelje/staratelje u evaluaciju rada vrtića i izradu razvojnoga plana uz uvažavanje njihovih potreba, ideja, mišljenja
8. informira roditelje/staratelje o dodatnim oblicima podrške u predškolskoj ustanovi i zajednici, na osnovi identifikacije potreba njihove djece
9. prikuplja relevantne podatke o razvoju i uvjetima života djece, od roditelja/staratelja, vodi evidenciju o radu s obiteljima i čuva povjerljivost podataka
10. psiholog upoznaje roditelje/staratelje na početku godine s protokolima o postupanju u slučajevima nasilja.

1.3. U radu s odgojiteljima i drugim osobljem predškolske ustanove *psiholog*:

1. surađuje s članovima stručnoga tima i odgojiteljima na izradi sljedećih planova: 1) plana suradnje s roditeljima/starateljima, 2) plana savjetodavnih razgovora s djecom, 3) plana rada s darovitom djecom, kao i na 4) planiranju preventivnih programa (npr. suzbijanje nasilja u predškolskoj ustanovi, bolesti ovisnosti), 5) izradi individualnoga razvojnog obrazovnog programa za djecu s teškoćama u razvoju, te 6) programa za djecu iz osjetljivih društvenih skupina
2. procjenjuje potrebe za obukama i sudjeluje u izvođenju ili organiziranju obuka, u suradnji s ostalim stručnim suradnicima i odgojiteljima
3. realizira različite edukacije s odgojiteljima: radionice, savjetovanja, obuke
4. savjetuje odgojitelje o načelima psihologije koje treba uzeti u obzir tijekom rada s djecom (strategije za učinkovito upravljanje skupinom djece predškolskoga uzrasta, strategije organiziranja i upravljanja vremenom, strategije rješavanja konflikta, razvoja suradnje)
5. savjetuje odgojitelje na koji način potaknuti razvoj kognitivnih, socijalnih, emocionalnih, jezičnih i motornih (krupna i fina motorika) kompetencija djece
6. kontinuirano surađuje s odgojiteljima i prati postignuća djece, a na osnovi toga planira i osmišljava sljedeće korake u odgojno-obrazovnome radu
7. pomaže odgojiteljima u razvoju i unapređenju planova rada i komunikaciji s obiteljima pružajući im stručnu pomoć
8. savjetuje odgojitelje i kolege pripravnike o strategijama učinkovite komunikacije s djecom, roditeljima/starateljima i odgojiteljima
9. upoznaje odgojitelje na početku godine s protokolima o postupanju u slučajevima nasilja
10. sudjeluje i doprinosi procesima samoevaluacije predškolske ustanove i samoevaluacije odgojitelja
11. potiče i unapređuje efikasnu komunikaciju u skupinama, u predškolskoj ustanovi, kao i s partnerima predškolske ustanove
12. osmišljava i priprema didaktička sredstva u suradnji s pedagogom i odgojiteljima u cilju što učinkovitijega poticanja cjelovitoga razvoja djece.

Standard 2: Sudjelovanje u planiranju i programiranju, te pomoć u organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovnoga rada

Psiholog u suradnji sa stručnim timom predškolske ustanove pruža osoblju stručnu pomoć u cilju osiguranja kvalitetnog odgojno-obrazovnoga rada, sudjeluje u procesu planiranja, praćenja i evaluacije svih aspekata rada u vrtiću sukladno postavljenim standardima i razvojnim ciljevima. Od psihologa se očekuje da doprinosi optimalnoj organizaciji rada i realizaciji ciljeva planiranja i programiranja, a sve u interesu optimalnoga razvoja, napredovanja i postignuća svakoga djeteta ponaosob.

Pokazatelji kvalitete

Psiholog:

1. razumije filozofiju i temeljna načela predškolskoga odgoja i obrazovanja
2. poznaje zakonitosti razvoja, razvojne i individualne karakteristike djece različitoga uzrasta i moguća odstupanja od očekivanog pravca razvoja
3. poznaje propisani kurikulum i pomaže odgojiteljima u procesu planiranja integriranoga kurikuluma utemeljenog na ishodima učenja
4. osigurava da je odgojno-obrazovni rad u vrtićima utemeljen na relevantnim znanstvenim teorijama i istraživanjima i da osigurava uvjete da svako dijete razvije sve svoje pune potencijale. Psiholog potiče odgojitelje i ostale stručne suradnike na korištenje znanstvene teorije i educira ih ukoliko je potrebno
5. svjesno djeluje na način da je kurikulum, kao i sve aktivnosti u vrtiću sukladano praksi usmjerenoj na dijete
6. sudjeluje u stvaranju godišnjega programa predškolske ustanove, posebno u onim njegovim djelovima koji se odnose na programe za cjelokupan razvoj djece i profesionalni razvoj odgojitelja
7. sudjeluje u praćenju i analizi napredovanja i postignuća sve djece, evaluira napredak i predlaže korekcije planova
8. sudjeluje u kreiranju, realizaciji, praćenju i evaluaciji programa pomoći i podrške djeci s poteškoćama, te predlaže potrebne korekcije
9. pruža podršku i pomoć pri izradi i realizaciji programa, te prati i analizira napredak i postignuća djece, za djecu s teškoćama, kao i darovitu djecu i djecu iz specifičnih socijalnih konteksta (marginalizirani, specifične skupine, socijalno-ekonomski deprivirani), te predlaže korekcije ukoliko postoji potreba za promjenama
10. prati i dokumentira odgojno-obrazovni rad u vrtiću, dajući odgojiteljima povratne informacije, dodatne ideje za rad i unapređenje
11. prati inovacije, te podržava i potiče odgojitelje u procesu uvođenja suvremenih i učinkovitih odgojno-obrazovnih metoda i strategija u radu s djecom i obiteljima s posebnim naglaskom na razvoj emocionalnih, socijalnih i kognitivnih kompetencija djece
12. planira i razvija psiho-eduaktivne aktivnosti za roditelje/staratelje
13. planira i razvija psiho-eduaktivne aktivnosti za odgojitelje, odgojitelje pripravnike i pripravnike stručne suradnike u saradnji s pedagogom i drugim članovima stručnoga tima
14. izrađuje planove i programe svoga rada (mjesečne, godišnje) sukladno razvojnom planu predškolske ustanove.

Standard 3: Praćenje i vrednovanje odgojno-obrazovnoga rada u predškolskim ustanovama i znanstveno -istraživački rad unutar ove oblasti

Psiholog doprinosi unapređenju svih aspekata kvalitete rada u cilju osiguranja optimalnoga razvoja, napredovanja i postignuća svakoga djeteta ponaosob tako što sudjeluje, ali i inicira i kreira istraživanja i praćenja odgojno-obrazovnoga rada u predškolskoj ustanovi, kao i njegovo vrednovanje.

Pokazatelji kvalitete

Psiholog:

1. inicira, osmišljava i realizira praćenja i znanstvena istraživanja odgojno-obrazovnoga procesa, kao i napredovanja razvoja i učenja djece
2. pronalazi, primjenjuje, prilagođava i kreira različite instrumente čija je svrha praćenje razvoja djeteta, kao i vrednovanje napretka, obrađuje i interpretira dobivene podatke
3. doprinosi procesu samoevaluacije predškolske ustanove, definiranju mjera unapređenja razvoja i učenja djece i kvaliteti predškolske ustanove, kao i praćenju učinkovitost definiranih mjera
4. u proces praćenja i evaluacije uključuje odgojitelje i roditelje/staratelje pripremajući različite instrumente, fokus-skupine i sl., te koristeći kvantitativnu i kvalitativnu metodologiju psiholoških istraživanja
5. sudjeluje u izradi projekata, izvješćuje o njihovom napretku i rezultatima evaluacije
6. sudjeluje u istraživačkim projektima svoje i drugih ustanova koje se bave razvojem i obrazovanjem djece i mladih
7. kontinuirano se usavršava u oblastima ovoga standarda uključujući se u programe stručnoga usavršavanja u ovim oblastima
8. uključuje se u domaće i međunarodne projekte iz oblasti razvojne i školske psihologije /psihologije obrazovanja
9. pohađa stručne i znanstvene skupove relevantne za rad psihologa u predškolskim ustanovama, te sudjeluje u njihovome radu
10. izrađuje i ažurira dokumentaciju koju koristi (planovi, dnevnik rada, dosjei djece); prikuplja i na odgovarajući način čuva i osigurava zaštitu materijala koji sadrži osobne podatke o djeci i obiteljima.

Standard 4: Izgradnja partnerstva i suradničkoga odnosa s roditeljima ili starateljima, zaposlenima u predškolskoj ustanovi, drugim predškolskim ustanovama, nadležnim ustanovama, organizacijama i udrugama u zajednici

Psiholog razvija i realizira aktivnosti i programe kojim se unapređuje suradnja i razvija partnerstvo s obiteljima djece, zaposlenima u predškolskoj ustanovi, drugim predškolskim ustanovama, nadležnim ustanovama, organizacijama i udrugama u društvenoj zajednici u cilju optimalnog razvoja potencijala svakoga djeteta, kao i u cilju povećanja dostupnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja djeci i isticanja važnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja u razdoblju ranoga razvoja.

Pokazatelji kvalitete

**4.1. U procesu izgradnje partnerstva i suradničkoga odnosa s roditeljima ili starateljima
*psiholog:***

1. izrađuje strategiju i razvija plan rada i izgradnje partnerstva s obiteljima na razini predškolske ustanove zajedno sa stručnim timom institucije
2. razvija i modelira odnose uzajamnoga povjerenja i poštivanja uvažavajući sve obitelji neovisno o podrijetlu, socio-ekonomskome statusu, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti omogućujući osjećaj dobrodošlice svim obiteljima
3. uvažava profesionalni i ljudski integritet i dostojanstvo svake osobe
4. prepoznaje utjecaj kulture na stilove komuniciranja i sa senzibilitetom reagira na kulturološke razlike
5. osigurava svim roditeljima/starateljima da imaju pravodobne i adekvatne informacije u svezi s razvojem i potrebama djece, kao i o radu vrtića i mogućnostima uključivanja u rad predškolske ustanove
6. informira, pomaže i stvara uvjete roditeljima/starateljima da se organiziraju i uključe u rad odgojno-obrazovne ustanove
7. potiče i usmjerava sudjelovanje roditelja/staratelja u životu i radu predškolske ustanove i razvoju partnerstva obitelji i predškolske ustanove
8. uključuje roditelje/staratelje u različite aktivnosti koje se realiziraju na razini ustanove i/ili vrtića
9. upoznaje roditelje/staratelje s važnim dokumentima o zaštiti djece
10. organizira različite edukacijske aktivnosti za obitelji sukladno njihovim potrebama i potrebama vrtića/ustanove (radionice, brošure, predavanja i sl.)
11. pruža stručnu podršku roditeljima/starateljima djece koja imaju poteškoće u razvoju i učenju, kreirajući individualne planove u saradnji sa roditeljima/starateljima i usmjerava i prati realizaciju istih u okvirima rada u predškolskoj ustanovi, kao i u radu koji se odvija u obiteljskim uvjetima djeteta, kada je to potrebno
12. zajedno s ostalim članovima tima i odgojiteljima pruža stručnu podršku roditeljima/starateljima djece spoteškoćama u razvoju i darovite djece, te djece iz osjetljivih socijalnih skupina uključujući ih u proces kreiranja, realizacije i evaluacije specifičnih individualnih planova
13. otvoren je za sugestije, ideje i mišljenja roditelja/staratelja uvažavajući ih kada je to moguće

14. stvara prostor za izgradnju suradničkih odnosa s roditeljima/starateljima potpuno osviješten kako je zajednički rad najučinkovitiji način za podsticanje cjelokupnoga razvoja djeteta i otklanjanje poteškoća ukoliko ih dijete ispoljava
15. pomaže i stvara uvjete da se obitelji povežu i upoznaju, te prilagode i uključe u zajednicu.

4.2. U procesu izgradnje partnerstva i saradničkog odnosa sa zaposlenim u predškolskoj ustanovi *psiholog*:

1. razvija i modelira odnose uzajamnoga povjerenja i poštivanja sa svim zaposlenicima u predškolskoj ustanovi gradeći suradničke odnose i uvažavajući različitost drugih
2. doprinosi i unapređuje efektivnu komunikaciju u skupinama, kompletnoj predškolskoj ustanovi, kao i s partnerima predškolske ustanove
3. sudjeluje u stvaranju suradničkoga odnosa s odgojiteljima i drugim stručnim suradnicima doprinoseći kreiranju zajednice koja uči
4. pomaže odgojiteljima u razvijanju i unapređenju planova rada po pitanju suradnje i komunikacije s obiteljima pružajući im stručnu pomoć
5. ohrabruje i potiče uključivanje odgojitelja i drugih stručnih suradnika u zajednički proces prepoznavanja, kao i kreiranja, realizacije i praćenja individualnih razvojnih planova za djecu s poteškoćama u razvoju naglašavajući važnost partnerstva i suradničkog djelovanja
6. ohrabruje i potiče uključivanje odgojitelja i drugih stručnih suradnika u zajednički proces prepoznavanja, kao i kreiranja, realizacije i praćenja individualnih razvojnih planova za djecu sa teškoćama u razvoju, darovitu djecu i djecu iz osjetljivih socijalnih skupina naglašavajući važnost partnerstva i suradničkog djelovanja
7. realizira radionice u skupinama za zaposlenike ustanove u cilju prevencije profesionalnoga sagorijevanja ukoliko se ukaže potreba za tim.

4.3. U procesu izgradnje partnerstva i suradničkoga odnosa s drugim predškolskim ustanovama, nadležnim ustanovama, organizacijama i udrugama u društvenoj zajednici *psiholog*:

1. stvara i održava suradnju s psiholozima i drugim zaposlenicima iz drugih ustanova (obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, te iz ustanova za profesionalnu orijentaciju, zapošljavanje, sigurnost) u cilju povećanja dostupnosti odgovarajuće usluge za dijete, obitelj i sl., uključujući i djecu s posebnim obrazovnim potrebama i njihove obitelji
2. surađuje s komisijom za usmjeravanje djece s posebnim potrebama, resursnim centrom, zdravstvenim ustanovama, centrom za socijalni rad, ustanovama i nevladinim organizacijama koje pružaju usluge, intervencije i podršku djetetu
3. surađuje s visokoškolskim ustanovama osiguravajući studentima, koji se školuju za buduća zanimanja odgojitelja i stručnih suradnika u predškolskim ustanovama osnovu za praktičan rad i učenje u cilju čvršćega povezivanja teorijskih i praktičnih saznanja i vještina, kao i usvajanja sustava vrijednosti važnoga za ostvarivanje obrazovnih ishoda visokoškolskih ustanova, ali i budućí profesionalni rad završenih studenata
4. vodi i odgovorno čuva evidenciju o suradnji i informacijama koje razmjenjuje
5. prepoznaje i pronalazi organizacije s kojima predškolska ustanova može razvijati projekte za unapređenje razvoja i postignuća djece, kao i odgojitelja i predškolske ustanove u cjelini te uspostavlja suradnju

6. surađuje s medijima u cilju promoviranja predškolske ustanove u cjelini, kao i uloge i funkcije psihologa
7. angažira se u različitim akcijama u zajednici, a i šire kojima se zagovara i promovira pravo svakoga djeteta na kvalitetno obrazovanje od rođenja
8. potiče akcije u zajednici u cilju pružanja podrške predškolskoj djeci i njihovim obiteljima i stvaranja okružja koje podržava razvoj djece (parkovi, biblioteke, kazališta, dječija igrališta, sportski tereni i sl.)
9. pruža stručnu pomoć i podršku pri razvoju različitih programa u zajednici kojima bi se osigurao veći obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem i podrška djeci i obiteljima (obvezan vid, kao i drugi kraći oblici odgojno-obrazovnog rada).

Standard 5: *Kontinuirano stručno usavršavanje i unapređenje kvalitete vlastitoga rada i rada drugih angažiranih u predškolskoj ustanovi*

Psiholog pomaže odgojiteljima pripravnicima, kao i iskusnijim odgojiteljima, psiholozima pripravnicima i drugim stručnim suradnicima u procesu profesionalnoga razvoja, organizujući i realizujući različite oblike stručnoga usavršavanja i pomažući im da analiziraju vlastiti rad i postave razvojne ciljeve. Psiholog radi na vlastitome stručnom usavršavanju, reflektira i analizira svoj rad. Upoznaje druge sa suvremenim kretanjima i dostignućima psihološke teorije i prakse. Od psihologa se očekuje da uz druge članove stručnoga tima, kao i rukovoditelja, poznaje, prati i pokazuje otvorenost za uvođenje europske dimenzije u odgoj i obrazovanje.

Pokazatelji kvalitete

5.1. U procesu kontinuirane pomoći i podrške u stručnome usavršavanju drugih, *psiholog*:

1. upoznaje odgojitelje sa suvremenim tokovima iz svojih oblasti rada prateći stručnu i znanstvenu literaturu
2. potiče i realizira različite oblike razmjene informacija i podučavanja odgojitelja i osoblja predškolske ustanove o novim tendencijama u obrazovnim politikama s posebnim naglaskom na razvoj emocionalnih, socijalnih i kognitivnih kompetencija djece
3. predlaže određene oblike stručnoga usavršavanja osoblja predškolske ustanove, a na osnovi procjene i izraženih potreba
4. pomaže odgojiteljima u analizi i unapređenju vlastitoga rada (prati rad na osnovi standarda i check-liste, analizira dokumentaciju odgojitelja)
5. daje odgojitelju jasnu i svrsishodnu povratnu informaciju i zajedno s odgojiteljem postavlja ostvarive ciljeve i definira načine mjerenja učinkovitosti
6. organizira i/ili realizira različite oblike stručnoga usavršavanja za odgojitelje, zasnovane na procjenama potreba i interesa (radionice, seminari i sl.)
7. surađuje s drugim organizacijama, institucijama i ekspertima koji mogu doprinijeti unapređenju profesionalnih kompetencija zaposlenih u predškolskoj ustanovi
8. prati i analizira rezultate i učinke stručnoga usavršavanja odgojitelja i promjene u praksi, te daje prijedloge za unapređenje
9. pomaže odgojiteljima kako bi dobili adekvatne informacije o različitim mogućnostima za stručno usavršavanje na razini predškolske ustanove, zajednice i šire
10. pomaže odgojiteljima pri izradi individualnih planova stručnoga usavršavanja.

5.2. U kontinuiranome radu na vlastitom profesionalnom usavršavanju *psiholog*:

1. poznaje prava i obveze u svezi s radom u ustanovi i odgovorno ih i na vrijeme ispunjava
2. u svakoj prilici se ponaša i ophodi tako da doprinosi poštovanju i ugledu profesije koju zastupa, ne zloupotrebljavajući svoj položaj za stjecanje vlastite koristi ili promocije
3. prati suvremena kretanja u psihološkoj teoriji i praksi, prepoznajući važnost cjeloživotnoga učenja
4. analizira vlastiti rad i pravi plan usavršavanja
5. surađuje s drugim kolegama na različitim projektima i aktivnostima u svezi sa stručnim usvršavanjem
6. uključuje se u domaće i međunarodne projekte iz oblasti razvojne i školske psihologije /psihologije obrazovanja
7. pohađa stručne skupove, seminare i druge oblike stručnoga usavršavanja i sudjeluje u njihovome radu
8. priprema prezentacije i referate i sudjeluje na različitim stručnim skupovima i konferencijama
9. stručno se usavršava iz različitih oblasti psihologije (psihologije ličnosti, socijalne, kliničke, psihoterapije, organizacijske psihologije), a sve u cilju što adekvatnijega prepoznavanja potreba djeteta, kao i pružanja što adekvatnijega stručnog tretmana koji je djetetu potreban
10. posjeduje osnovno znanje o psihoterapiji u radu s djecom i učinkovitim psihoterapijskim tehnikama
11. pohađa edukacije koje se odnose na prepoznavanja i postupanja u slučajvima nasilja nad i među djecom
12. prikazuje projekate, rezultate istraživanja, stručne literature i o tomu informira kolege
13. izrađuje i ažurira dokumentaciju o svome profesionalnom razvoju (vodi svoj razvojni i profesionalni portfolio gdje dokumentira svoj rad i napredak u radu)
14. poznaje i dodatno se usavršava u stjecanju saznanja potrebitih za prijavljivanje na programe Europske Unije
15. poznaje i dodatno se usavršava u području demokratskoga građanstva i ljudskih prava
16. poznaje i kontinuirano se informira o europskim trendovima u odgoju i obrazovanju
17. osposobljen je i dodatno se osposobljava za rad u multikulturalnom okružju
18. poznaje minimalno jedan strani jezik
19. osposobljen je za usmjeravanje djece i profesionalaca društvenoj odgovornosti.

Standard 6: *Timski rad, klima i komunikacija u predškolskoj ustanovi*

Psiholog u predškolskoj ustanovi doprinosi kreiranju pozitivne klime i kulture ustanove, izgradnji timskoga rada i uspostavljanju suradničkih odnosa s odgojiteljima i drugim stručnim suradnicima i ostalim zaposlenima u instituciji, stvarajući zajednicu koja uči i njegujući jasnu, predusretljivu komunikaciju, uz uvažavanje profesionalnoga i osobnoga integriteta i dostojanstva svih sudionika, neovisno o njihovome statusu i socijalnom kontekstu kojem pripadaju.

Pokazatelji kvalitete

Psiholog:

1. kreira inkluzivnu klimu i kulturu, osiguravajući za svako dijete i obitelj da se osjećaju dobrodošli, prihvaćeni i da je svakom djetetu osigurano ostvarivanje prava na kvalitetan odgoj i obrazovanje
2. osigurava uvjete da se sva djeca i odrasli u vrtiću međusobno upoznaju, surađuju i uče jedni od drugih

3. pruža podršku odgojiteljima u procesu rješavanja problema, pokazuje razumijevanje i modelira konstruktivno i nenasilno rješavanje problema i sukoba
4. potiče i njeguje timski rad i zajedničko rješavanje problema u svakoj situaciji
5. aktivno sluša i uvažava sugestije i mišljenje odgojitelja, roditelja/staratelja i predstavnika zajednice u vezi s radom institucije, planiranjem, realizacijom i evaluacijom programa
6. u svim formalnim i neformalnim situacijama služi kao model ponašanja i komunikacije, predano i posvećeno obavljajući svoje obveze
7. reagira na potrebe i zahtjeve drugih i odgovara pravodobno na jasan, djelotvoran i senzibilan način, u pisanoj i usmenoj formi
8. prepoznaje i javno promovira rezultate svih zaposlenih, te stvara uvjete za zajedničku proslavu uspjeha, potičući suradnju umjesto natjecanja
9. poznaje osnove upravljanja ljudskim resursima i primjenjuje ih po potrebi u cilju doprinosa izgradnji tima i kreiranja pozitivne klime
10. zajedno s drugim zaposlenima, aktivno sudjeluje u stvaranju okruženja u kojem se poštuju, podržavaju i uvažavaju djeca
11. sudjeluje i konstruktivno doprinosi radu stručnih tijela u predškolskoj ustanovi.

Literatura:

1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2018). *Revizija standarda kvalitete rada pedagoga u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: APOSO.
2. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2014). *Analiza primjene standarda kvalitete rada u praksi*. Sarajevo: APOSO.
3. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2011). *Kvalitet predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: APOSO.
4. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2014). *Model za unapređenje profesionalnog razvoja odgojitelja, nastavnika i stručnih suradnika*. Sarajevo: APOSO.
5. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2014). *Podrška razvoju kvalitete u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: APOSO.
6. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2011). *Standardi kvalitete rada odgojiteljica, pedagošica i ravnateljica u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: APOSO.
7. Društvo psihologa Srbije(2012). *Novi pravilnik o programu rada psihologa u obrazovanju*. Dostupno na: <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=201>.
8. European Commission (2011). *CORE, competence requirements in early childhood education and care*. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fc7e05f4-30b9-480a-82a7-8afd99b7a723>
9. European Commission (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf
10. European Parliament and the Council (2006). *Key competences for lifelong learning. Official Journal of the European Union L394/10*. Dostupno na: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en
11. Europska Unija (2017). *Europa 2020. Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*. Dostupno na: <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/europa-2020.pdf>

12. Hrvatska psihološka komora (2012). *Standardi rada psihologa u predškolskim ustanovama*. Dostupno na: http://www.psiholoska-komora.hr/static/documents/doc_standardi_rada_psih_u_predskol_ustanovama.pdf
13. Okvirni zakon o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini. *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, 88/07.
14. Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika. *Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik*, 5/2012.
15. Sindik, J. (2011). „Uloga predškolskog psihologa – prevencija i rana intervencija“. *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*. 28(7).
Dostupno na: <https://hcjz.hr/index.php/hcjz/article/view/418/404>
16. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske. *Službeni glasnik RS*, 79/2015.
17. Zavod za školstvo Crne Gore (2016). *Standardi kompetencija za nastavnike i direktore u vaspitno-obrazovnim ustanovama*. Podgorica: Zavod za školstvo.

STANDARDI KVALITETE RADA STRUČNIH SURADNIKA EDUKACIJSKIH REHABILITATORA⁵ I LOGOPEDA U PREDŠKOLSKOME ODGOJU I OBRAZOVANJU

Uvod

Istraživanja u području neuroznanosti, psihologijskih edukacijskih znanosti u zadnja 2-3 desetljeća su u potpunosti jasno pokazala važnost ranih pozitivnih iskustava na rani rast i razvoj djeteta, čime se i preporučuje što ranije uključivanje djece u sustavne poticaje i prilagođavanje okruženju u kojem će dijete postići svoj puni potencijal.

U ranome djetinjstvu dolazi do ubrzanoga razvoja djeteta u svim razvojnim područjima: motorika, komunikacija, kognitivni i socio-emocionalni razvoj i briga o sebi, a djeca vještine i znanja iz pojedinih razvojnih područja savladavaju po određenome redoslijedu. Svako odstupanje od razvojnih prekretnica može utjecati na sveukupan kasniji razvoj djeteta. Mozak maloga djeteta razvija se velikom brzinom, otvoren je za učenje i obilježen fleksibilnošću, zato je i rano razdoblje razvoja djeteta najkritičnije razdoblje u kojem se ranom stimulacijom, podučavanjem i stvaranjem poticajnoga okruženja može prevenirati veliki broj poremećaja kasnije u djetinjstvu. Važno je pratiti razvoj svakoga djeteta, prepoznati i evidentirati svako odstupanje u razvojnim područjima, kako bi se pravodobno pružila intervencija i omogućio razvoj punog potencijala djeteta, za zahtjeve koje će škola i okolina postaviti pred njega.

Europska Unija je odavno prepoznala važnost ranoga razvoja i obrazovanja koje je jasno izraženo u relevantnim politikama i strategijama. „Uzrast djece za ulazak u formalno obrazovanje se smanjuje i povećava njihov obuhvat. Tako je u razdoblju od 2000. do 2009. godine u prosjeku u 27 zemalja EU (EU-27) stopa upisa djece u predškolsko i osnovno obrazovanje dostigla približno 77% za djecu uzrasta od tri godine, 90% za djecu od četiri godine i 94% za djecu uzrasta od pet godina u 2009. godini. Na Samitu u Barceloni 2002. godine Vijeće Europe je odlučilo da do 2010. godine sve zemlje članice moraju osigurati da najmanje 90% djece od treće godine do polaska u školu bude obuhvaćeno predškolskim odgojem i obrazovanjem, kao i 33% djece mlađe od tri godine. Posebna pozornost usmjerena je na brigu i uključivanje djece iz ugroženih skupina za koje je predškolski odgoj ključan za uspjeh u nastavku školovanja, kao i na posebnu pomoć i podršku obiteljima ove djece.“ (Gender centar Vlade FBiH, 2015). Statistička analiza data u ovome dijelu pokazuje da se Bosna i Hercegovina nije ni približila ovom postavljenom cilju.

Ako usporedimo generalne podatke o broju djece uključene u predškolske ustanove, po podacima organizacije Save the Children, vidjet ćemo kako se Bosna i Hercegovina nalazi na zadnjem mjestu među europskim zemljama, te kako je tek 17 % djece uključeno u predškolske ustanove, od čega samo dva posto iz rizičnih skupina pohađa neki vid predškolskoga odgoja i obrazovanja. Predškolskim odgojem i obrazovanjem u trajanju od minimalno 150 sati u godini pred polazak u školu u Bosni i Hercegovini obuhvaćeno je oko 50 % djece, što je opet nizak postotak, jer prema podacima *Eurostata* u Europskoj uniji postotak djece uzrasta od četiri do šest godina koja pohađaju predškolski odgoj i obrazovanje prelazi visokih 95 procenata. Djeca s teškoćama u razvoju trebala bi imati

⁵ Standardi kvalitete rada stručnog suradnika edukacijskog rehabilitatora u predškolskome odgoju i obrazovanju odnose se i na sve defektologe neovisno o orijentaciji, npr. defektolog -somatoped, defektolog-tiflopedagog, defektolog-oligofrenolog.

prioritet za što ranije uključivanje u programe poticanja razvoja, jer znamo da je neuroplastičnost mozga, tj. mogućnost mozga da se promijeni i adaptira kao rezultat poticajne, bogate, strukturirane vanjske stimulacije, u ovome razdoblju života najintenzivnija.

Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i nizom međunarodnih dokumenata (UN Konvencija o pravima djeteta iz 1989., Međunarodna konvencija o pravima osoba s invaliditetom (čl 1., 7. i 24. i sl.) osigurana su osnovna ljudska prava, a time i prava djece na obrazovanje i razvoj punoga potencijala djeteta. Po čl. 9. Okvirnoga zakona o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini cilj predškolskoga odgoja i obrazovanja je osigurati optimalne i jednake uvjete kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarivalo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnoga i profesionalno autonomnog institucionalnog i vaninstitucionalnoga predškolskog odgoja i obrazovanja. Za svako dijete s posebnim potrebama izradit će se Individualni program prilagođen njegovim sposobnostima (čl.12., „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07). Djeca s razvojnim teškoćama trebaju dodatnu podršku kako bi dostigla svoj puni potencijal. Stručni i kvalitetni poticaji i podrška su osnovno pravo svakog djeteta zagantovano različitim konvencijama i deklaracijama o pravima djeteta, kao i domaćim zakonima.

U tome kontekstu neophodno je angažiranje edukacijskog rehabilitatora, logopeda u predškolskim ustanovama koji je ključna osoba koja prati, procjenjuje i potiče razvoj punoga potencijala djeteta s teškoćama u razvoju i osigurava poticajno okruženje za maksimiziranje djetetovih potencijala. Uz sve to edukacijski rehabilitator, logoped savjetuje roditelje/staratelje, odgojitelje i druge relevantne sudionike u radu s djetetom s teškoćama u razvoju, te olakšava dostupnost i pristupačnost resursima, sustavima i službama zdravstvene i društvene brige za djecu. Kod pružanja intervencije i tretmana djetetu važan je holistički pristup i međusektorska suradnja svih sustava zdravstva, socijalne politike i obrazovanja. Unapređujući profesionalne kompetencije, razvijajući nove metodološke pristupe i paradigme, praćenjem suvremene teorije i prakse edukacijskome rehabilitatoru i logopedu omogućuje se da postane ravnopravan član interdisciplinarnog/transdisciplinarnog tima u svim područjima zapošljavanja, zdravstvu, odgojno-obrazovnome radu i socijalnoj politici.

Zakoni o predškolskome odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini jasno nalažu obvezu izrade i primjene prilagođenih programa, što je osnovna djelatnost edukacijskoga rehabilitatora, ali same procedure izrade i primjene ovih programa nisu definirane. Uz sve navedeno, stalni napredak edukacijsko-rehabilitacijskih i logopedskih spoznaja, novih metodoloških zahtjeva odgoja i obrazovanja, usavršavanje edukacijskoga rehabilitatora i logopeda, zahtjevi korisnika i zastupnika korisnika za novim uslugama zahtijevaju izradu mjerljivih standarda kvalitete usluga. S druge strane neophodno je tražiti i zaštitu struke kako od strane konkurentnih struka i drugih neovlaštenih davatelja pojedinih usluga, tako i od pogrešnih odluka, postupanja i tretmana od strane edukacijskoga rehabilitatora, a gdje je moguće da bude nanesena šteta korisniku usluga ili radnoj organizaciji kao davatelju usluge. Kako bi odgovorili na ove izazove, potrebno je jasno definirati suvremena temeljna mjerila kvalitete usluga edukacijskih rehabilitatora (Vragović, 2012).

Edukacijski rehabilitator u predškolskoj ustanovi

Stručni rad edukacijskoga rehabilitatora u predškolskim odgojno – obrazovnim ustanovama podrazumijeva rad na prevenciji, detekciji, evidentiranju, dijagnostici, planiranju podrške, edukaciji, rehabilitaciji, kao i evaluaciji tretmana za djecu kod koje postoji rizik za pojavu teškoća u razvoju, primjerice prematuritet ili za djecu kod koje su se teškoće već razvile (djecu s intelektualnim teškoćama, senzornim i motoričkim teškoćama, kao i poremećajima u ponašanju).

Uz rad s djecom, važno područje rada edukacijskoga rehabilitatora su i roditelji/staratelji djece s teškoćama u razvoju. Edukacijski rehabilitator upoznat će roditelja ili staratelja s vrstom i stupnjem teškoće kod djeteta, pružiti podršku u prihvatanju i razumijevanju djetetove teškoće, te poticanju razvoja u kućnome okružju. Edukacijski rehabilitator će provoditi savjetodavni rad s odgojiteljima, stručnim suradnicima i drugim relevantnim strukturama djelovanja u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Edukacijski rehabilitator će raditi i s vršnjacima u cilju stvaranja inkluzivne klime.

Važnu ulogu edukacijski rehabilitator ima i u razvoju međusektorske suradnje. Suradnjom zdravstvenoga sustava, sustava socijalne zaštite i sustava obrazovanja, kroz interdisciplinarni pristup poboljšat će se dostupnost službi, te nakon detektirane teškoće dijete i obitelj bit će pravodobno uključeni u intervenciju.

Tijekom školovanja edukacijski rehabilitatori usmjeravaju se na različite smjerove koji na državnoj razini nisu u potpunosti ujednačeni i ovise o planu i programu visokoškolske ustanove. Trenutačno četiri javne visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini nude programe za buduće edukacijske rehabilitatore: Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet u Istočnome Sarajevu i Sveučilište u Mostaru.

Sukladno velikome broju standarda i normativa u predškolskome odgoju i obrazovanju, poslove edukacijskoga rehabilitatora mogu obavljati osobe koje posjeduju visoku stručnu spremu i stručna zvanja:

- profesor defektologije (odgovarajućega profila)
- diplomirani defektolog (odgovarajućega profila)
- diplomirani specijalni edukacijski rehabilitator
- diplomirani edukacijski rehabilitator
- diplomirani logoped
- diplomirani surdoaudiolog
- bechelor edukacijski rehabilitator.

Edukacijski rehabilitator stvara jednake mogućnosti za svu djecu, kako bi ostvarila puni potencijal uključujući djecu s teškoćama u razvoju motoričkim i senzornim teškoćama.

Djeca s teškoćama u razvoju u kontekstu ovih standarda su:

- djeca s intelektualnim teškoćama
- djeca s poremećajem autističnoga spektra
- djeca s teškoćama u učenju
- djeca s poremećajima u ponašanju i emocionalnim teškoćama
- djeca s ADHD-om i drugim neurorazvojnim teškoćama.

Djeca sa senzornim teškoćama su:

- djeca s oštećenjima vida
- djeca s oštećenjima sluha.

Provođenje programa podrške edukacijskoga rehabilitatora djetetu s teškoćama u razvoju u predškolskim odgojno - obrazovnim ustanovama može se podijeliti u tri segmenta:

- rana intervencija za djecu od 0-2/3 godine
- psiho-edukacijske skupine podrške za djecu od 3-6 godina
- obvezni vid predškolskog odgoja i obrazovanja od 5- 6 godina.

Logoped u predškolskoj ustanovi

Logopedi su stručnjaci za komunikaciju koji rade na spriječavanju, procjeni, dijagnostici i tretmanu poremećaja govora, jezika, socijalne komunikacije, kognitivne komunikacije i gutanja kod djece i odraslih. Domen rada logopeda uključuje:

- govorne poremećaje koji nastaju kada osoba ima poteškoće u ispravnoj ili tečnoj produkciji govornih glasova, primjerice mucanje je oblik disfluentnosti ili ima problema s glasom ili rezonancijom
- jezične poremećaje koji nastaju kada osoba ima problema s razumijevanjem drugih (receptivni jezik) ili dijeljenjem misli, ideja i osjećaja (ekspresivni jezik). Jezični poremećaji mogu biti govorni ili pisani i mogu uključivati oblik (fonologija, morfologija, sintaksa), sadržaj (semantika) i / ili korištenje (pragmatika) jezika na funkcionalan i društveno prihvatljiv način.
- poremećaje socijalne komunikacije koji nastaju kada osoba ima problema s društvenom upotrebom verbalne i neverbalne komunikacije. Ova vrsta poremećaja može uključivati probleme (a) komuniciranja u društvene svrhe, primjerice pozdrav, komentiranje, postavljanje pitanja), (b) razgovore na različite načine kako bi se prilagodilo slušatelju i okruženju i (c) pridržavanje pravila razgovora i prepričavanja priča. Svi pojedinci s poremećajem spektra autizma imaju probleme sa socijalnom komunikacijom. Poremećaji socijalne komunikacije pronađeni su i kod osoba s drugim stanjima, poput traumatskih ozljeda mozga.
- kognitivno-komunikacijske poremećaje koji uključuju probleme organiziranja misli, obraćanja pažnje, pamćenja, planiranja i/ili rješavanja problema. Ovi se poremećaji obično događaju kao posljedica moždanog udara, traumatske ozljede mozga ili demencije, iako mogu biti prirođene.
- poremećaje gutanja (disfagija) - predstavljaju poteškoće s hranjenjem i gutanjem, što može nastati kao posljedica bolesti, operacije, moždanog udara ili ozljede.

Procesi rane intervencije, habilitacije i rehabilitacije patologije verbalne i pisane komunikacije samo su neka od područja djelovanja logopeda.

Zanimanje logopeda pripada visokoj stručnoj spremi (VII stupanj), a zvanje se stiče nakon četverogodišnjeg studija, odnosno prvoga ciklusa studija na Edukacijsko – rehabilitacijskome fakultetu (Defektološkom fakultetu) ili odsjeku za logopediju (logopediju i (surdo) audiologiju) pri nekom od drugih fakulteta (medicinskome ili nekom od fakulteta društvenih znanosti).

Stjecanje stručne spreme za zanimanje logopeda putom visokoga obrazovanja edukacijsko-rehabilitacijskog (defektološkog) usmjerenja pruža logopedu širinu u djelovanju i dostupan

sadržaj rada sličan drugim zanimanjima koja se bave radom s djecom s teškoćama u razvoju i odraslim osobama s invaliditetom s posebnim naglaskom na područje govorno-jezične komunikacije.

Rad logopeda u predškolskim ustanovama zasnovan je na pozitivnim stručnim i znanstvenim načelima koji podrazumijevaju primjenu najsuvremenijih oblika i metoda rada u cilju što kvalitetnije rehabilitacije svih govorno-jezičnih poremećaja kod djece predškolskoga uzrasta. Logoped u predškolskim ustanovama može biti zaposlen kao stručni suradnik. Godišnji program rada logopeda je sastavni dio Godišnjeg programa rada predškolske ustanove. Sve svoje poslove logoped obavlja sukladno Godišnjem programu predškolske ustanove.

Neki od govorno-jezičnih poremećaja koji se tretiraju u predškolskim ustanovama su:

- artikulacijski poremećaji
- fonološki poremećaji
- motorički govorni poremećaji (dizartrija, dječija apraksija govora)
- poremećaji fluentnosti govora (mucanje i brzopletost)
- poremećaji glasa
- razvojni jezični poremećaji
- poremećaji autističnoga spektra
- poremećaji u ranoj pismenosti
- poremećaji socijalne komunikacije
- poremećaji kognitivne komunikacije
- složeni komunikacijski poremećaji (AAC)
- poremećaji gutanja i hranjenja.

Edukacijsko-rehabilitacijska djelatnost

Edukacijsko-rehabilitacijska djelatnost obuhvaća individualne ili skupne edukacijsko-rehabilitacijske postupke i mjere utemeljene na edukacijsko-rehabilitacijskim spoznajama i načelima, a odnose se na :

- rano otkrivanje i uočavanje rizika u odstupanju od tipičnoga razvoja i upućivanje na ranu procjenu i dijagnostiku
- timsku dijagnostiku – sudjelovanje u dijagnostičkome timu (interdisciplinarnom/transdisciplinarnom)
- procjenu interesa, sposobnosti i jakih strana djeteta i obitelji
- procjenu potreba za podrškom u cilju izrade individualnoga obiteljskoga plana usluga i individualnih/individualiziranih programa
- izradu individualnih/individualiziranih programa poticanja, obiteljsko i osobno usmjerenih planova podrške
- ranu intervenciju- dugoročni i kratkoročni ciljevi poticanja usmjereni na određena razvojna područja u cilju prevencije i ublažavanja razvojnih teškoća, rad s djetetom, savjetovanje i edukacija roditelja/staratelja i odgojitelja u cilju uključivanja u inkluzivne tijekove društva
- edukacijsko-rehabilitacijske individualne i/ili skupne postupke i programe (bazična perceptivno-motorička stimulacija, poticanje perceptivno-motoričkoga razvoja, poticanje senzorne integracije, rehabilitacija kroz pokret, peripatologija, primijenjena analiza ponašanja, strukturirani programi s vizualnom podrškom, sustavi

augmentativne i alternativne komunikacije, uključujući znakovni i slikovni jezik i Brailleovo pismo, kognitivne strategije učenja, tehnike individualnoga i skupnog poučavanja, poticanje razvoja kognitivnih, praktičnih i socijalnih kompetencija, kao i široki spektar drugih rehabilitacijskih postupaka)

- odgojno-obrazovni rad s djecom s i bez poteškoća u razvoju
- koordinaciju podrške u različitim sustavima u svrhu zastupanja, upućivanje i praćenja korisnika
- promicanje prava djece s poteškoćama u razvoju i njihovih roditelja/staratelja u zajednici
- edukacijsko-rehabilitacijsku superviziju u cilju unapređenja profesionalnih kompetencija kako bi se pružile bolje usluge korisnicima
- savjetovanje i suradnja u cilju pružanja podrške djeci i roditeljima/starateljima
- timski rad - sudjelovanje u timskome donošenju najbolje odluke za primjereni oblik intervencije
- edukacijsko-rehabilitacijska stručna i znanstvena istraživanja u cilju produbljivanja i unapređenja spoznaja iz edukacijsko-rehabilitacijske djelatnosti, posebice u području inkluzivnoga odgoja i obrazovanja
- edukacijsko-rehabilitacijska evaluacija postupaka, programa i načina rada, povezanih sa stručnim procjenama i dijagnostikom.

Edukacijsko-rehabilitacijski (individualni i/ili skupni) postupci i programi u radu s djecom su:

- bazična perceptivno-motorička stimulacija
- poticanje perceptivno-motoričkoga razvoja
- rehabilitacija igrom
- poticanje senzorne integracije
- psihomotorna reedukacija
- primijenjena analiza ponašanja
- strukturirani programi s vizualnom podrškom
- sustavi augmentativne i alternativne komunikacije
- kognitivne strategije učenja
- tehnike individualnoga poučavanja i poučavanja u skupinama
- poticanje razvoja kognitivnih, praktičnih i socijalnih kompetencija
- poticanje skladnoga odnosa s vršnjacima
- poticanje osobnoga i socijalnog razvoja unutar skupine
- poticanje razvoja prirodnoga kruga podrške
- modeli osobno i obiteljski usmjerenoga planiranja podrške
- tranzicijski programi.

Uloga edukacijskoga rehabilitatora u ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje:

- sudjelovanje u komisiji tijekom upisa djece u predškolsku ustanovu
- posmatranje i praćenje djeteta u postupku utvrđivanja psihomotornoga stanja, detekcija djece s razvojnim teškoćama

- prevencija razvoja oštećenja primjenom metoda rane stimulacije razvoja djeteta u svih pet područja razvoja (tjelesnome/motorika, komunikacijskome/jezičkom, kognitivnome razvoju, socioemocionalnom razvoju i brizi o sebi)
- utvrđivanje statusa funkcioniranja u svih 5 područja razvoja: tjelesnom/motorika, komunikacijskom/jezičkom, kognitivnom razvoj, socioemocionalnome razvoju i brizi o sebi
- upoznavanje roditelja/staratelja s psihomotornim funkcioniranjem djeteta na temelju prikupljenih dokumentiranih činjenica proisteklih praćenjem i procjenom
- utvrđivanje vrste i broja edukacijsko-rehabilitacijskih tretmana, u suradnji s odgojiteljima i roditeljima/ starateljima izrađuje Individualni edukacijski program rada
- pripremanje za neposredni odgojno-obrazovni, edukacijsko-rehabilitacijski rad s djecom, djecom u skupini
- izrada specifičnih, individualiziranih didaktičkih materijala i sredstava za rad s djetetom
- neposredni edukacijsko-rehabilitacijski rad sa djecom
- savjetovanje i edukacija odgojitelja primjenom specifičnih metoda rada koje će doprinijeti optimalizaciji razvoja, i stvaranju inkluzivne klime
- savjetovanje i edukacija roditelja/staratelja djeteta
- poučavanje i osposobljavanje roditelja/staratelja za primjeren rad s djetetom u obiteljskome okružju i kreiranje poticajne sredine
- poučavanje roditelja/staratelja o odgojno-obrazovnoj inkluziji (ovo se odnosi na sve roditelje- „tipične“ i „atipične“ djece, kao i na druge subjekte odgojno-obrazovnoga rada),
- predlaganje i iniciranje promjene u najboljem interesu djeteta
- savjetovanje i edukacija svih relevantnih sudionika u radu s djecom (ravnatelj, stručni suradnici, asistent, organizacije, udruge i sl.)
- doprinosi stvaranju uvjeta za kvalitetno organizovanje djece i sudjelovanje u svim segmentima predškolskoga života i društvenih aktivnosti zajednice, primjerice obilježavanje važnih datuma, dječijih manifestacija, suradnja s lokalnom zajednicom i civilnim društvom
- kontinuirano dokumentiranje i izvješćivanje o postignućima djeteta
- kontinuirano stručno usavršavanje u području edukacijsko- rehabilitacijskih znanosti, inkluzivnoga obrazovanja, pisanja projekih prijedloga iz oblasti komunikacije, timskoga rada i sl.
- sudjelovanje u radu stručnih tijela predškolske ustanove, kao što su aktivni, vijeća i sl.
- poslovi unapređenja i razvoja odgojno-obrazovne djelatnosti (rad na istraživanjima, projektima i sl.)
- zagovara pristup predškolskoj ustanovi, te predlaže uklanjanje arhitektonskih barijera
- administrativni poslovi.

Glavna područja rada logopeda bez obzira na vrstu ustanove u kojoj radi su:

- prevencija svih vrsta govorno-jezičnih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja
- rana detekcija svih vrsta govorno-jezičnih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja i stimulacija razvoja područja govora, jezika i komunikacije koja nisu sukladna razvojnome uzrastu djeteta

- procjena i identifikacija svih razvojnih i stečenih komunikacijskih i govorno-jezičnih poremećaja, funkcionalna dijagnostika slušanja i jezično-govornoga statusa te procjena odabira slušnih pomagala kod osoba s oštećenjima sluha
- tretman svih razvojnih i stečenih komunikacijskih i govorno-jezičnih poremećaja, te poremećaja gutanja
- savjetodavni i edukacijski rad s roditeljima/starateljima
- savjetodavni i edukacijski rad sa stručnjacima drugih profila
- savjetovni i edukacijski rad s roditeljima/starateljima i članovima obitelji i savjetodavno - edukacijski rad sa širom društvenom zajednicom
- istraživanja na području logopedije i srodnih znanstvenih područja.

Uloge logopeda u predškolskim ustanovama su:

- a) prevencija svih vrsta i oblika govorno-jezičnih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja
- b) rana detekcija i identifikacija svih vrsta i oblika govorno-jezičkih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja
- c) logopedski tretman svih vrsta govorno-jezičnih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja
- d) suradnja s roditeljima/starateljima i drugim stručnim suradnicima i suradnicima u odgojno-obrazovnome procesu
- e) kontinuirano stručno usavršavanje i doedukacija iz različitih oblasti.

Ciljevi rada

Usmjereni na dijete:

- ✓ posmatrati, pratiti, procjenjivati, izrađivati individualni edukacijski plan rada, predlagati edukacijsko rehabilitacijske i korektivne tretmane, evaluirati postignuća u radu
- ✓ poticati razvoj jakih strana djeteta, njegovu inicijativu, samostalnosti, ovladavanje vještinama i generalizacije znanstvenih vještina
- ✓ prevenirati mogućnost nastanka pridruženih teškoća
- ✓ stvarati poticajno okruženje za dijete sukladno razvojnim mogućnostima i potrebama djeteta u cilju involviranja u inkluzivne uvjete predškolskog sustava odgoja i obrazovanja.

Usmjereni na odgojitelja i druge stručne suradnike:

- ✓ pomoći odgojitelju i drugim stručnim suradnicima u detekciji djece s razvojnim teškoćama, pristupu i specifičnim metodama rada s djecom
- ✓ pomoći odgojitelju i drugim relevantnim strukturama djelovanju u radu s djecom u kreiranju poticajnoga okruženja za dijete koja će zadovoljiti njegove potrebe.

Usmjereni na roditelja/staratelja:

- ✓ stvarati uvjete za partnerske odnose kroz pružanje informacija i savjetovanje o razvojnim karakteristikama djeteta i savjetovanje o dostupnosti službi za podršku
- ✓ poticati i podržavati porodicu u izboru najboljih programa za dijete, ostvarivanju zajedničkih ciljeva za dijete kroz individualni edukacijski plan rada, tretman, evaluaciju i tranziciju
- ✓ osposobljavanje roditelja/staratelja za maksimizaciju sposobnosti djeteta
- ✓ prevenirati nastanak negativnih događanja u obitelji, poticati socijalizaciju obitelji i stvaranje pozitivnoga roditeljstva.

Usmjereni na društvo:

- ✓ senzibilizacija društva spram djece s teškoćama u razvoju i važnosti ranoga rasta i razvoja
- ✓ suradnja s društvenom zajednicom u cilju stvaranja inkluzivnoga društva, ostvarivanju osnovnih prava i dostupnosti društvenih resursa (zdravstvenih, socijalnih i odgojno-obrazovnih, kulturno-umjetničkih i drugih)

Dokumentiranje i izvješćivanje stručnoga suradnika edukacijskog rehabilitatora i logopeda

Edukacijski rehabilitator podnosi izvješće u formi nalaza i mišljenja sukladno izradi Individualno edukacijskog plana. Nalaz se dostavlja roditelju/staratelju, odgojitelju i menagementu.

Individualizirani edukacijsko – rehabilitacijski plan usluga prilagođava individualno sadržaje, svakome djetetu ponaosob, kako bi u potpunosti razvili svoj potencijal u svih 5 razvojnih područja razvoja. Individualni edukacijsko – rehabilitacijski plan je povjerljiva forma dokumenta koja treba sadržavati sljedeće osnovne sastavnice:

- osobne podatke o djetetu
- naziv skupine kojoj dijete pripada
- razvojni status djeteta u svim područjima rada
- jake strane djeteta i područja razvoja koja se potiču kod djeteta
- ciljevi u radu
- osobe koja će pružati podršku u radu
- vrsta podrške u radu
- raspored i učestalost pružanje usluga
- datum izrade Individualnog edukacijsko – rehabilitacijskog plana poticanja:
- vremenski okvir za koji se izrađuje Individualni edukacijsko – rehabilitacijski plan
- evaluacija rada.

Individualni edukacijsko – rehabilitacijski plan rada je forma dokumenta s kojom trebaju biti upoznati roditelj/staratelj djeteta, odgojitelj predškolske ustanove i management usluga.

Evaluacija rada se vrši minimalno nakon navršenog jednoga mjeseca, a maksimalno nakon navršenih 3 mjeseca rada s djetetom.

U predškolskim ustanovama je neophodno provoditi timski rad, od interdisciplinarnoga težiti ka transdisciplinarnome radu. Interdisciplinarni rad u cilju pružanja sveobuhvatne podrške djetetu i obitelji, a kroz osiguranje kvalitete usluge, potiče sustav za rani poticaj razvoja i ranu intervenciju, kao i sudionike procesa na iznalaženje pristupa u radu najboljih za dijete i

obitelj. Pri provođenju rane intervencije važnu ulogu ima interdisciplinarna suradnja različitih stručnjaka međusobno, uz stalnu suradnju s roditeljima/starateljima i participaciju djeteta. Ideja koordinacije i suradnje između različitih stručnjaka temelji se na pretpostavci da integracija i koordinacija različitih usluga dovodi do boljih ishoda rane intervencije (Dunst i Bruder, 2002.; Alliston, 2007.; Chang, 2007.; Spittle i sur., 2012. prema Milić, Babić 2013). Težnja struke i znanosti jeste uvođenje transdisciplinarnosti. Transdisciplinarnost s pozadinom djelovanja interdisciplinarnosti bi značila uvođenje ključne osobe za dijete s teškoćama u razvoju i njegovu obitelj. Ključna osoba edukacijski rehabilitator bi bio osoba za komunikaciju s obitelji i ostalim sustavima podrške. Za sve informacije i koordinaciju između stručnjaka i sustava bila bi odgovorna jedna osoba koja bi prenosila informacije roditelju/staratelju i obratno. Edukacijski rehabilitator na timskim sastancima prikuplja informacije od ostalih stručnjaka koji rade s djetetom, predlaže načine daljnjega postupanja i generalizirane informacije prenosi roditelju/staratelju i obratno. Edukacijski rehabilitator zapisuje i sve važne informacije sa sastanaka s roditeljima ili starateljima, odgojiteljima i drugim strukturama s kojima surađuje.

Stručne i materijalne pretpostavke za profesionalni rad edukacijskoga rehabilitatora i logopeda

Nakon završenoga fakultetskoga obrazovanja, edukacijski rehabilitator i logoped pristupa realizaciji pripravničkoga staža, polaganju stručnoga ispita, čime postaje sposoban za samostalno obavljanje rada, te daljnjem stručnom usavršavanju i napredovanju u struci.

Edukacijski rehabilitator provodi individualni i rad skupini

Individualni rad realizira se u posebnim specijaliziranim uvjetima kabineta edukacijskoga rehabilitatora u nazočnosti roditelja/staratelja ili odgojitelja vrtića. Cilj individualnoga rada jeste maksimiziranje potencijala djeteta i osnaživanje obitelji. Individualni rad se realizira u formi poticajne jedinice u trajanju od 40 - 60 minuta. Poticajna jedinica sadržava ciljeve postavljene kroz Individualizirani edukacijsko - rehabilitacijski plan usluga za dijete i obitelj. S planom se upoznaje roditelj/staratelj, odgojitelj vrtića, kao i menadžment usluga.

Skupni plan rada realizira se sukladno ciljevima rada skupine koju dijete pohađa, a u saradnji s odgojiteljem predškolske ustanove. Rad u skupini je u trajanju od 40 - 60 minuta. Cilj rada u skupini jeste razvoj socijalnih vještina i sposobnosti, a sve u cilju inkluzije u užu i širu društvenu zajednicu.

Uobičajeno je da se izravni rad s korisnicima usluga izvodi u trajanju od 18-20 radnih sati u 40-satnom radnom tjednu. Preostalih 20-22 radna sata sadržava pismeno dokumentiranje planiranja i realizacije, tj. evaluacije individualnoga edukacijsko-rehabilitacijskog plana usluga i druge poslove.

Logopedski tretman provodi se s djecom u predškolskoj ustanovi kod koje je utvrđeno odstupanje u govorno-jezičnome statusu sukladno uzrastu djeteta, a uz primjenu različitih metoda i sredstava sukladno vrsti i stupnju poremećaja i uzrastu djeteta. Tretman se provodi u odgovarajućoj prostoriji opremljenoj sukladno standardima i normama za predškolski odgoj. Logopedski tretman se provodi individualno i kroz rad u skupinama. Individualni logopedski tretman u predškolskoj ustanovi traje od 30 minuta do 45 minuta ovisno o vrsti i obliku govorno-jezičnoga poremećaja. Vremenski okvir za rad u skupinama s djecom jeste u

trajanju od 45 minuta do 60 minuta ovisno o vrsti planiranih aktivnosti i vrsti govorno-jezičnih poremećaja.

Pedagoški standardi i normativi za predškolski odgoj i obrazovanje predviđaju osiguranje odgovarajućih materijalnih i tehničkih uvjeta za realizaciju zadataka edukacijskoga rehabilitatora i logopeda.

Edukacijski rehabilitator i logoped trebaju imati svoju radnu prostoriju s odgovarajućim namještajem i opremom, didaktičkim materijalima predviđenim pedagoškim standardima i normativima, kako bi se pripremao za rad, provodio dijagnostiku, tretmane i savjetodavni rad s roditeljima/starateljima, odgojiteljima i drugim stručnim suradnicima.

Edukacijski rehabilitator i logoped trebaju imati i računar s pristupom internetu i pisač u cilju brze razmjene informacija i dostupnosti raznih materijala za djecu, vizuelni, auditivni i drugi didaktički materijali, te instrumente za rad, protokole, upitnike, evidencijske liste i sl.

Kompetencije edukacijskog rehabilitatora

Kompetencije predstavljaju dinamičku kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, komunikacijskih, intelektualnih i praktičnih vještina, te etičkih vrijednosti usmjerenih ka ostvarivanju određenoga cilja.

U okviru svoga rada u predškolskoj ustanovi edukacijski rehabilitator treba:

1. provesti edukacijsko-rehabilitacijsku procjenu razina motoričkoga, senzornog, spoznajnog, emocionalnog i socijalnog funkcioniranja djece s oštećenjima vida, s motoričkim poremećajima, s kroničnim bolestima, s intelektualnim teškoćama, s teškoćama učenja, s deficitom pažnje i hiperaktivnim poremećajem, s poremećajima iz autističnoga spektra, s višestrukim teškoćama i s drugim razvojnim i stečenim teškoćama funkcioniranja različitih uzroka (u daljnjem tekstu: djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom) te procjene njihova životnoga okružja
2. procijeniti čimbenike i obilježja kvalitete življenja djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji
3. kreirati nove oblike procjene zadovoljavanja potreba pojedinaca i skupina djece s teškoćama u razvoju
4. oblikovati i primjenjivati individualizirane, znanstveno utemeljene, edukacijsko-rehabilitacijske programe i postupke u cilju unapređenja funkcionalnoga razvoja (sposobnosti, znanja i vještina) i ostvarivanja kvalitete življenja djece s teškoćama u razvoju
5. evaluirati učinke edukacijsko-rehabilitacijskih programa i postupaka
6. modificirati/preoblikovati edukacijsko-rehabilitacijske programe i postupke s obzirom na njihove učinke
7. supervizirati prvostupnike edukacijske rehabilitacije tijekom provedbe edukacijsko-rehabilitacijske procjene te primjene edukacijsko-rehabilitacijskih programa i postupaka
8. analizirati i razvijati pretpostavke i standarde kvalitete edukacijsko-rehabilitacijske podrške
9. primjenjivati vještine timskoga rada i suradnje sa stručnjacima različitih profila, s različitim organizacijama i sustavima te osobama iz životnoga okružja djece s teškoćama u razvoju

10. analizirati sustave i modele podrške u zajednici i odabrati primjerene individualnim potrebama djece s teškoćama u razvoju
11. kritički prosuđivati ostvarivanje prava i preuzimanje odgovornosti svih sudionika u sustavima koji razvijaju modele i pružaju brigu i podršku djeci s teškoćama u razvoju
12. zagovarati i kreirati postupke unapređenja procesa socijalne inkluzije te razvoja suvremenih modela i programa podrške u zajednici za djecu s teškoćama u razvoju
13. prevenirati razvoj sekundarnih teškoća i socijalne isključenosti djece s teškoćama u razvoju
14. planirati i provoditi znanstvena istraživanja temeljena na poštivanju etičkoga kodeksa i načela društvene korisnosti rezultata istraživanja
15. kreirati nova rješenja i protokole povezane s profesionalno-etičkim izazovima struke
16. protumačiti stručnoj i široj javnosti znanstveno utemeljene informacije o edukacijsko-rehabilitacijskome procesu, odnosno sustavima podrške za djecu s teškoćama u razvoju
17. primijeniti primjerene metodološke postupke u znanstvenome radu
18. upravljati kontinuiranim profesionalnim i osobnim razvojem
19. koristi vještine učenja potrebne za formalno i samostalno napredovanje u edukacijsko-rehabilitacijskoj struci i srodnim profesionalnim područjima.

Suvremeni edukacijski rehabilitator trebao bi da raspolaže kompetencijama koje su nastale kao kombinacija zahtjeva koji se stječu formalnim obrazovanjem (znanja, vještine, stavovi) i kompetencijama koje se javljaju kao odgovor na specifične zahtjeve određenoga radnog mjesta.

Profesionalne kompetencije edukacijskih rehabilitatora i logopeda na kojima se zasnivaju ovi Standardi su:

- organizacijske kompetencije
- komunikacijske kompetencije
- suradničke kompetencije
- odgojne-obrazovne kompetencije
- edukacijsko-rehabilitacijske kompetencije
- metodičko-akcione kompetencije
- profesionalnost i stalno usavršavanje
- fleksibilnost, kreativno i kritično razmišljanje, rješavanje problema
- etičnost.

Standardi kvalitete rada

Standard je mjera kvalitete koju je uspostavio neki autoritet ili dogovorena pravila koja je usvojila većina. Standard je mjerilo kojemu težimo, koje nam je postavljeno kao uzor, s kojim se uspoređujemo i postajemo bolji profesionalci u svome poslu. Standard je pravac našega djelovanja i usavršavanja. Svaka profesija postavlja standarde za svoje stručnjake, a koji su praćeni zakonom i zakonskim aktima. Standardi su razvojni dokument koji se stalno usavršava i mijenja prateći i usklađujući dostiguća u znanosti i struci.

Mjerljivi indikatori opisani u okviru standarda za edukacijske rehabilitatore i logopede daju mogućnost praćenja i poređenja kvalitete profesionalne aktivnosti. Indikatori i postupci

vrednovanja trebaju pratiti SMART sustav, da su precizni i jasno određeni, mjerljivi, dostižni i stvarno izvedivi i vremenski određeni.

Pravno reguliranje djelatnosti

Djelatnost edukacijskoga rehabilitatora i logopeda u predškolskim ustanovama trebala bi biti sustavno regulirana zakonima, podzakonskim aktima. Zakonski i podzakonski akti jasno bi trebali regulirati potrebne stručne kvalifikacije edukacijskoga rehabilitatora i logopeda, uvođenje u rad i polaganje stručnih ispita, normative i standarde radnih uvjeta, broj stručnih suradnika edukacijskih rehabilitatora i logopeda koje ustanova treba imati sukladno broju djece s teškoćama u razvoju u redovitim i specijaliziranim uvjetima.

Uz sve navedeno, kao polazište u izradi profesionalnih standarda u predškolskome odgoju i obrazovanju treba podrazumijevati i oblast ostvarivanja ljudskih prava, odnosno prava djeteta, definiranih našim legislativnim i drugim aktima. Ustav Bosne i Hercegovine obvezuje na najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda apostrofirajući Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i UN Konvenciju o pravima djeteta.

Komu je namijenjen dokument Standardi kvalitete rada edukacijskoga rehabilitatora i logopeda u predškolskome odgoju i obrazovanju

Dokument Standardi kvalitete rada edukacijskoga rehabilitatorai logopeda treba poslužiti:

- ✓ profesionalcima edukacijskim rehabilitatorima i logopedima koji su uključeni u ranu intervenciju i podršku djeci s razvojnim teškoćama (0-3 god.)
- ✓ profesionalcima edukacijskim rehabilitatorimai logopedima koji rade psihosocijalne skupine podrške (3-6 god.)
- ✓ profesionalcima edukacijskim rehabilitatorima i logopedima koji provode obvezni vid predškolskoga odgoja i obrazovanja (5-6 god.)
- ✓ profesionalcima logopedima koji rade s djecom s teškoćama govorno-jezične komunikacije
- ✓ profesionalcima edukacijskim rehabilitatorima i logopedima koji rade s roditeljima ili starateljimadjece s kojima rade.

Standardi će biti vodilja profesionalcima, čime će unapređivati svoje kompetencije, osobna i profesionalna djelovanja u radu s djecom s poteškoćama u razvoju, odgojiteljima i drugim relevantnim strukturama s kojima surađuju ovisno o ustanovi i sustavu u kojem su zaposleni.

Standardi će poslužiti i:

- ✓ stručnjacima koji prate i vrednuju rad edukacijskoga rehabilitatora i logopeda
- ✓ stručnjacima koji predlažu stručna usavršavanja
- ✓ ustanovama koje u svome radu preferiraju zapošljavanje stručnjaka ovoga profila.

Definiranjem Standarda kvalitete rada edukacijskoga rehabilitatora i logopeda koji podrazumjevaju istraživanja i spoznaju o povećanom broju djece s različitim poteškoćama, primjenom novih teorija i praksi pružit će podršku i smjer djelovanja:

- ✓ profesionalcima za izradu programa pri visokoškolskim ustanovama koje obrazuju edukacijske rehabilitatore i logopede.

S obzirom na dodatne i pridružene teškoće koje se stalno pojavljuju kod djece s teškoćama u razvoju, te podizanje razine svijesti i dostignuća u znanosti Standardi kvalitete rada bi trebali biti razvojni dokument koji je podložan promjenama, reviziji i usavršavanju.

STANDARDI KVALITETE RADA STRUČNOGA SURADNIKA EDUKACIJSKOGA REHABILITATORA U PREDŠKOLSKOME ODGOJU I OBRAZOVANJU

Standard 1: *Razumijevanje načela rada edukacijskoga rehabilitatora i filozofije predškolskoga odgoja i obrazovanja*

Edukacijski rehabilitator je teorijski i praktično upoznat s karakteristikama razvoja djeteta predškolskoga uzrasta, tipičnim i atipičnim razvojem, specifičnim metodama rada i tretmanom s djecom s poteškoćama u razvoju. Uz sve navedeno, edukacijski rehabilitator je upoznat s programima rada u odgojno-obrazovnoj ustanovi, te načelima inkluzivnoga obrazovanja.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. poznaje prekretnice u razvoju djeteta predškolskoga uzrasta
2. poznaje procedure za procjenu: kognitivnih sposobnosti, govorno-jezičnih sposobnosti, socio-emocionalnoga razvoja, organiziranosti psiho-motorike
3. u saradnji s odgojiteljima i roditeljima/starateljima vrši procjenu jakih strana, smetnji i teškoća u psiho-motornome razvoju djeteta
4. piše nalaz i mišljenje edukacijskoga rehabilitatora
5. u radu polazi od razine sposobnosti i karakteristika djeteta uvažavajući karakteristike učenja djece ranoga uzrasta
6. određuje stimulativni program za sve segmente razvoja
7. poznaje specifične metode rada u radu s djecom s poteškoćama u razvoju i metode rada s tipičnom djecom
8. poštuje djetetovu ličnost, primjenjuje holistički pristup
9. provodi edukacijsko-rehabilitacijske tretmane
10. provodi preventivno-korektivni rad
11. uređuje prostor koji je poticajan, u aktivnostima koristi materijale primjerene razvojnim mogućnostima djeteta
12. prikuplja i evaluira podatke o djeci
13. doprinosi stvaranju uvjeta za uključivanje i angažiranje djeteta u svim segmentima života primjerenim djetetovom uzrastu i uključivanju u inkluzivnu skupinu.

Standard 2: *Planiranje rada, pripremanje materijala i prostora za rad*

Edukacijski rehabilitator planira i priprema godišnji program rada, individualni program rada, materijal i prostor za rad s djecom s poteškoćama u razvoju, te priprema program rada sa skupinom vršanjaka kojoj pripada dijete s teškoćama u razvoju. Planira i priprema rad s roditeljima/starateljima te rad sa internim i eksternim suradnicima.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. sudjeluje u izradi Godišnjega programa rada ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje
2. izrađuje i planira operativni Godišnji program svog rada sukladno uvjetima radnoga mjesta
3. planira i izrađuje mjesečni i tjedni program rada za rad s djecom s poteškoćama u razvoju
4. sudjeluje u pripremama programa rada sa skupinom vršanjaka kojoj pripada dijete s teškoćama u razvoju
5. planira, izrađuje i provodi individualne edukacijske i rehabilitacijske programe
6. sudjeluje u izradi specijaliziranih programa za djecu (ples, gimnastika, engleski jezik i sl.)
7. sudjeluje u odabiru preventivnih programa
8. sudjeluje u izradi individualnog tranzicijskoga programa rada
9. planira i realizira aktivnosti suradnje s roditeljima/starateljima
10. planira vođenje dokumentacije o radu s djecom, drugim suradnicima i roditeljima/starateljima
11. priprema i dokumentira individualni rad i rad u skupinama
12. planira i realizira aktivnosti suradnje s drugim ustanovama i organizacijama
13. sudjeluje u vrednovanju ustanove i predlaže mjere za poboljšanje rada s djecom s poteškoćama u razvoju.

Standard 3: Praćenje napredovanja, stručna podrška i pomoć, kreiranje poticajnog okružja za djecu s i bez teškoća u razvoju

Edukacijski rehabilitator poštuje individualnost djeteta i primjenjuje standardizirane i nestandardizirane skale procjene kako bi utvrdio razvojni status djeteta, primijenio specifična metodološka načela i strategije rada u radu s djecom, pratio i bilježio napredak djece. Razmatra sadašnje i buduće interese i potrebe djeteta koji su determinirani razvojnim procesima.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. pristupa svakome djetetu individualno, upoznaje jake strane djeteta i prezentira ih na timskom sastanku, kako bi ih mogli poticati i drugi članovi tima
2. koristi razne resurse kako bi djeci približio zanimanje edukacijskog rehabilitatora
3. provodi inicijalnu procjenu razvoja djeteta koje pokazuje odstupanja u razvoju primjenom standardiziranih i nestandardiziranih skala procjene, opservacije
4. koristi različite instrumente za procjenu, praćenje djece u napretku utemeljeno na razvojnim normama djece svojstvenima za određeni uzrast
5. razmjenjuje prikupljene rezultate s roditeljima/starateljima, odgojiteljima i drugim relevantnim strukturama sukladno zahtjevima o zaštiti podataka
6. upoznaje roditelje/staratelje, odgojitelje i druge relevantne strukture s rezultatima procjene, individualnim karakteristikama, interesima i potrebama djeteta
7. izrađuje individualni edukacijski plan rada za djecu s poteškoćama u razvoju sukladno razvojnim vještinama, interesima, potrebama i mogućnostima djeteta u suradnji s timom

8. predlaže specifične metode i tehnike (asistivna tehnologija i sl.) za stimulaciju razvoja djeteta sukladno zonama narednoga razvoja
9. u suradnji s odgojiteljima i roditeljima/starateljima kreira poticajno okruženje za dijete u kojem su dostupni didaktički materijali primjereni individualnom edukacijskom planu rada u kojem će i dijete s teškoćama u razvoju pokazati svoje kompetencije i ostvariti uspjeh
10. ostvaruje suradnju i savjetuje roditelje/staratelje i stručnjake drugih profila, razvija suradnički odnos u cilju iznalaženja zajedničkih rješenja
11. osigurava djetetu da uči vlastitim tempom, kreiranjem najmanje restriktivne sredine sukladno njegovim interesima, potrebama i sposobnostima
12. potiče drugu djecu na suradnju i kooperativnu igru, uvažavajući mišljenje djeteta, interese, sposobnosti u cilju upoznavanja djece s poteškoćama u razvoju i bolje socijalizacije i razmjene iskustva
13. koristi vještine nenasilne komunikacije, te neverbalna komunikacija prati verbalnu komunikaciju
14. sustavno posmatra i bilježi i evidentira ponašanje djeteta s teškoćama u razvoju, njihov odnos spram druge djece
15. u suradnji s odgojiteljima i roditeljima/starateljima provodi evaluaciju postavljenih ciljeva kroz individualni edukacijski plan rada i na timskim sastancima upoznaje i odgojitelje, roditelje/staratelje i druge članove tima s rezultatima/ishodima
16. predlaže mjere tranzicije, savjetuje roditelje/staratelje, odgojitelje i druge stručnjake u cilju daljnjega napretka u radu s djecom s poteškoćama u razvoju, iznalazeći s upravom vrtića potrebne profesionalne i druge resurse.

Standard 4: *Timski rad*

Edukacijski rehabilitator planira i ostvaruje multidisciplinarnu i međusektorsku suradnju s odgojiteljem i drugim relevantnim sudionicima u cilju osnaživanja odgojitelja za detekciju dječes teškoćama u razvoju, timski rad pri izradi i implementaciji individualnog edukacijskog programai pruža podršku roditeljima/starateljima i drugim zainteresiranima.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. sudjeluje u stvaranju inkluzivnoga i poticajnog okruženja u predškolskoj odgojno-obrazovnoj ustanovi kako bi se svakome djetetu omogućio puni potencijal razvoja, uz podršku interesa djece i ostvarivanje osnovnih prava
2. osnažuje odgojitelje i druge sudionike u kreiranju poticajnoga okruženja za dijete s teškoćama u razvoju (prilagodba prostora, materijala za rad i sl.)
3. osnažuje odgojitelje i druge sudionike u cilju detekcije, intervencije, kreiranja individualnih edukacijskih planova za djecu koja pokazuju odstupanja u razvojnim prekretnicama, te u postavljanju ciljeva i evaluaciji postavljenih ciljeva
4. pruža pomoć i podršku prilagođavanju postavljenih ciljeva i odabiru didaktičkih i metodičkih poticaja u radu, individualizaciji odgojno-obrazovnoga procesa
5. osnažuje odgojitelje i druge sudionike u cilju korištenja asistivnih tehnologija u radu za određeno dijete

6. osnažuje odgojitelje i druge sudionike u cilju pružanja podrške i savjetodavnoga rada roditeljima/starateljima djece s poteškoćama u razvoju
7. sudjeluje u radu stručnih tijela u predškolskoj ustanovi
8. surađuje s rukovodstvom ustanove u istraživanju i iznalaženju najboljih rješenja za detekciju i provedbu edukacijsko-rehabilitacijskih tretmana
9. surađuje s ravnateljem, asistentom i osobnim pratiteljem u cilju stvaranja najbolje podsticajnoga okružja za dijete u vrtićkoj skupini ;
10. realizira međusektorsku suradnju (obrazovanje, zdravstvo, socijalna politika) u cilju realizacije punih potencijala djeteta
11. surađuje s civilnim sektorom u cilju iznajmljivanja neophodne opreme (asistivna tehnologija i različita druga pomagala)
12. razumije važnost otvorenosti prema drugim ustanovama u cilju razmjene iskustva
13. aktivno sluša, uvažava sugestije i mišljenje drugih profesionalaca po pitanju planiranja, realizacije i evaluacije programa
14. priprema i realizira radionice za odgojitelje i druge relevantne sudionike u radu sukladno njihovim profesionalnim interesima i potrebama ustanove.

Standard 5: *Partnerstvo s obitelji, civilnim društvom i lokalnom zajednicom*

Edukacijski rehabilitator uspostavlja suradnju i gradi partnerstvo s obitelji i lokalnom zajednicom i ostalima akterima društva u cilju uključivanja djece s poteškoćama u razvoju, njihovih roditelja/staratelja i ostalih članova obitelji u sve aspekte rada vrtića u cilju iskorištavanja resursa koje lokalna zajednica nudi i posjeduje.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. roditelje/staratelje informira o odgojno – obrazovnim programima koji se provode unutar predškolske ustanove
2. roditelje/staratelje upoznaje o području radu edukacijskoga rehabilitatora s djecom na objektivan, razumljiv i primjeren način uz uvažavanje kulturoloških, obrazovnih i drugih specifičnosti roditelja/staratelja
3. pruža podršku roditeljima/starateljima djeteta u prepoznavanju i razumijevanju odstupanja u prekretnicama razvoja koristeći se dokumentiranim činjenicama
4. roditelje/staratelje djeteta upoznaje o smetnjama i teškoćama djeteta, te o potrebi dodatne opservacije, pripremajući ih i uključujući u sam proces opservacije
5. roditelje/staratelje djeteta upoznaje s rezultatima procjene i potrebnom uključivanju dodatnih poticaja u radu
6. uključuje roditelje/staratelje u izradu individualnog edukacijskog programa rada uvažavajući ciljeve koje roditelji/staratelji postavljaju
7. roditelja/staratelja osnažuje i pruža mu podršku u cilju prihvaćanja razvojne teškoće, uključivanja u rad u cilju maksimiziranja potencijala
8. educira roditelje/staratelje o metodama i načinama rada, upotrebi didaktičkoga materijala kod kuće i u drugim okružjima
9. kreira situacije i prilike u kojima je roditelj/staratelj aktivan sudionik na tretmanu, maksimalno informiran, kontinuirano uključen i dovoljno osnažen za proces

10. informira roditelje/staratelje o napredovanju djeteta na tretmanu, provodi savjetodavni rad i radionice s roditeljima
11. osnažuje roditelje/staratelje za konzultacije s drugim stručnjacima, uključivanje u aktivnosti i radionice koje se provode u okviru predškolske ustanove i lokalne zajednice
12. potiče i ohrabruje roditelje/staratelje na uključivanje drugih članova obitelji u aktivnosti koje nudi lokalna zajednica, te korištenje drugih resursa zajednice
13. osnažuje dijete i roditelje/staratelje djeteta tijekom tranzicijskoga razdoblja prelaska djeteta u drugu skupinu ili pri polasku u školu
14. organizira radionice sa svim roditeljima/starateljima u cilju stvaranja uvjeta za kvalitetan razvoj inkluzivnoga odgoja i obrazovanja
15. uspostavlja suradnju s drugim resorima djelovanja (ministarstvo zdravstva i ministarstvo socijalne politike, nevladine organizacije u čiji je rad dijete uključeno)
16. surađuje s civilnim sektorom u cilju iznajmljiva neophodne opreme (asistivna tehnologija i različita druga pomagala).

Standard 6: *Stručno i profesionalno usavršavanje u cilju podizanja kvalitete rada*

Edukacijski rehabilitator sudjeluje u cjeloživotnome učenju u cilju unapređenja kompetencija i kvalitete rada. On promovira ulogu i važnost edukacijskoga rehabilitatora u timu, zagovara profesionalizaciju rada kroz usavršavanje kompetencija, kritičkoga mišljanja, poznavanje europskih trendova u odgoju i obrazovanju i postupaka prijave na poticajne programe Europske unije.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. prepoznaje važnost cjeloživotnoga učenja i usavršava svoja znanja kroz seminare, konferencije, okrugle stolove i sl.
2. kontinuirano radi na unapređenju profesionalnih odnosa s kolegama, razmjeni iskustva i savjetovanju
3. surađuje s kolegama i sudjeluje u donošenju odluka tima kao i rješenja u cilju pružanja bolje kvalitete usluga za svako dijete
4. sudjeluje u timskome radu kreiranom za rješavanje određenih problemskih zadataka ili kreiranja projekata i programa Europske Unije
5. sudjeluje u radu stručnih tijekla ustanove dajući informacije o važnim istraživanjima i rezultatima rada koji mogu unaprijediti rad ustanove
6. informira se o aktualnostima iz struke, pruža podršku i pomoć pri razvijanju programa kako bi se osigurao obuhvat većega broj djece s poteškoćama u razvoju u predškolskom razdoblju
7. planira, sudjeluje u istraživanjima iz svoje, ali i drugih bliskih struka
8. analizira, prilagođava, izrađuje i koristi instrumente za procjene psiho-motornih sposobnosti djece
9. surađuje s drugim stručnim suradnicima u cilju pripreme raznih oblika stručnih usavršavanja (predavanje, radionice i sl.)
10. objavljuje stručne i druge radove u cilju promocije struke, inkluzivnog obrazovanja i rada u predškolskim ustanovama

11. prihvaća promjene i spreman je stalno širi i dijeli svoja znanja s kolegama
12. provodi samoprocjenu i informacije koristi za poboljšanje svoga rada
13. promovira važnost rane detekcije, intervencije i pružanja podrške djetetu i roditelju/staratelju
14. promovira načela inkluzivnoga obrazovanja.

Standard 7: Etičnost i odgovornost

Edukacijski rehabilitator realizira planirane aktivnosti i rad sukladno zakonskoj regulativi štiteći dostojanstvo struke, privatnost podataka djeteta i roditelja/staratelja.

Pokazatelji kvalitete

Edukacijski rehabilitator:

1. poznaje zakone i podzakonske akte
2. poštuje dječja prava zagarantovana domaćim i međunarodnim pravnim aktima
3. odgovorno obavlja svoj posao
4. štiti pravo na privatnost podataka o djeci i obitelji
5. uvažava sve razvojne karakteristike djeteta i odnosi se prema djetetu bez razlike omogućujući mu provođenje svih prava
6. ima profesionalan odnos prema kolegama i drugim suradnicima.

STANDARDI KVALITETE RADA STRUČNOGA SURADNIKA LOGOPEDA U PREDŠKOLSKOME ODGOJU I OBRAZOVANJU

Standard 1: Planiranje i realizacija logopedskoga rada

Logopedski rad, pregledi djece se obavljaju sukladno Godišnjem programu rada ustanove i Godišnjem programu rada logopeda, a mogu se organizirati sukladno procjeni logopeda i stručnoga tima ustanove.

Pokazatelji kvalitete

Logoped:

1. sudjeluje u izradi Godišnjega programa rada ustanove s osnovnim zadatkom prijedloga svih aktivnosti usmjerenih na prevenciju, detekciju i rehabilitaciju govorno-jezičnih poremećaja djece
2. izrađuje Godišnji program rada logopeda
3. sudjeluje u radu komisije za prijam djece u ustanovu
4. sudjeluje u radu tima koji obrađuje dokumentaciju za prijam djece u ustanovu
5. sudjeluje u izradi individualnog edukacijskog programa rada za dijete
6. planira, organizira i realizira sistematske logopedске preglede djece
7. sudjeluje u odabiru, po potrebi adaptaciji odgovarajuće prostorije i materijala za rad

8. planira i realizira aktivnosti suradnje s roditeljima/starateljima
9. planira i realizira različite radionice, predavanja, okrugle stolove i sl.
10. planira i realizira aktivnosti suradnje s drugim ustanovama i organizacijama.

Standard 2: Rad logopeda s djecom

U predškolskim ustanovama rad logopeda se bazira na radu s djecom na opservaciji, prevenciji, dijagnostici i tretmanu govorno-jezičnih poremećaja, poremećaja komunikacije i poremećaja gutanja. Što ranijim prepoznavanjem svih vrsta i oblika ovih poremećaja, logoped će se odmah usmjeriti u pravcu pravovremene re/habilitacije koja će spriječiti kasniji, znatno duži logopedski tretman, ali i doprinijeti pravilnome razvoju djeteta.

Pokazatelji kvalitete

Logoped:

1. provodi prevenciju, dijagnostiku, re/habilitaciju poteškoća verbalne i neverbalne komunikacije oralnoga i/ili pisanoga jezika
2. formira dosje djeteta i radi na dokumentaciji
3. provodi inicijalnu procjenu za djecu koja su po prvi put obuhvaćena pregledom
4. konstruira logopedsku anamnezu
5. analizira drugu dostavljenu dokumentaciju
6. utvrđuje govorni status: pregled kompletne anatomije i funkcije govornih organa, status fonacije i glasa, status artikulacije, segmentni i suprasegmenti organizovanosti govora, jezički status, djelimičnu procjenu senzornih funkcija; utvrđuje komunikacijski status i status sposobnosti gutanja
7. primjenjuje odgovarajući dijagnostički materijal u svrhu procjene potpunog govorno-jezičnog statusa djeteta i razvoja psihomotornih sposobnosti
8. piše nalaz i mišljenje logopeda (koji obvezno sadrži logopedsku dijagnozu)
9. planira, određuje i provodi stimulatívni program za djecu s govorno-jezičnim poremećajima, poremećajima komunikacije i poremećajima gutanja
10. program rada baziran jena jakim stranama djece i vjeruje da svako dijete ima potencijal za napredak
11. provodi preventívno-korektivni rad u skupini
12. realizira redovite logopedске preglede upisane djece
13. realizira preglede komunikacijskoga, govorno-jezičnog razvoja i statusa gutanja djece
14. razumije da djeca imaju različita iskustva, sposobnosti, talente, prethodna znanja i vršnjačko-skupnu interakciju zasnovanu na jeziku, kulturi, obiteljskoj tradiciji.

Standard 3: Izgradnja partnerstva s odgojiteljima, stručnim suradnicima i rukovodstvom

U predškolskim ustanovama logoped aktivno surađuje sa svim kolegama iz ustanove, članovima stručnoga tima, stručnjacima iz srodnih disciplina iz ustanove i izvan nje. U procesu ove suradnje i izgradnje partnerstva najveći dio se odnosi na suradnju s odgojiteljima i drugim stručnim suradnicima (psiholog, pedagog, socijalni radnik i sl.).

Pokazatelji kvalitete

Logoped:

1. pruža pomoć i podršku pri planiranju i realizaciji različitih aktivnosti planiranih Godišnjim programom rada
2. pruža podršku i pomoć pri odabiru ili izradi didaktičkoga materijala
3. pruža podršku i pomoć u realizaciji odgojno-obrazovnoga procesa s djecom koja imaju neki oblik govorno-jezičnih poremećaja
4. pruža podršku i pomoć u realizaciji odgojno-obrazovnoga procesa s djecom sa bilo kojom vrstom teškoća u razvoju
5. pruža podršku i pomoć u izradi i realizaciji individualnoga edukacijskog programa
6. pruža podršku i pomoć u jačanju kapaciteta odgojitelja i drugih sudionika odgojno-obrazovnoga procesa za prepoznavanje i primjeren pristup djeci s govorno-jezičnim i drugim poteškoćama u razvoju (predavanja, radionice i sl.)
7. pruža podršku i pomoć u tranzicijskome razdoblju prelaska djeteta s poteškoćama govorno-jezične komunikacije ili poteškoćama općenito, u školu.

Standard 4: Izgradnja partnerstva s roditeljima/starateljima

Suradnja logopeda s roditeljima/starateljima i izgradnja partnerstva u predškolskoj ustanovi je kontinuiran i neprekidan proces koji je sastavljen od različitih aktivnosti koje za cilj imaju maksimalnu uključenost roditelja/staratelja u proces rehabilitacije govora i jezika djece koja su uključena u tretman ali i aktivnosti usmjerenih ka prevenciji, informisanosti, edukaciji, savjetovanju roditelja odnosno staratelja.

Pokazatelji kvalitete

Logoped:

1. Upoznaje roditelje/staratelje o području rada logopeda sa djecom na objektivan, njima razumljiv i primjeren način uz uvažavanje kulturoloških, obrazovnih i drugih specifičnosti roditelja/staratelja;
2. Upoznaje roditelja/staratelja sa svojom ulogom i zadacima u predškolskoj ustanovi;
3. Pruža podršku roditeljima/starateljima u prepoznavanju i razumijevanju govorno-jezičkih problema djece, teškoćama u učenju i svih ostalih teškoća;
4. Kreira situacije i prilike u kojima je roditelj/staratelj aktivni učesnik procesa tretmana govorno-jezičkih poremećaja kod djece, maksimalno informisan, kontinuirano uključen i dovoljno osnažen za ovaj proces;
5. Educira roditelje/staratelje o metodama i načinima rada sa djecom kod kuće i u drugim okruženjima izvan ustanove;
6. Kontinuirano informiše roditelja/staratelja o napredovanju djeteta na tretmanu;
7. Pruža podršku roditeljima/starateljima tokom tranzicijskog perioda u procesima prelaska djece iz predškolske ustanove u školu.

Standard 5: Stručno usavršavanje logopeda u predškolskoj ustanovi

Kao i u svakoj drugoj ustanovi ili sektoru u kojem radi, logoped zaposlen u predškolskoj ustanovi ima obvezu kontinuirane profesionalne nadogradnje, stručnog usavršavanja i rada na jačanju svih ličnih kapaciteta a kako bi na najbolji način odgovorio profesionalnim izazovima na koje nailazi u svom radu. Poslodavac je obvezan omogućiti stručno usavršavanje logopeda.

Pokazatelji kvalitete

Logoped:

1. Usavršava znanje, prati i primjenjuje najnovija naučna dostignuća iz područja rada sa djecom s govorno-jezičkim poremećajima i drugim teškoćama u razvoju prateći stručnu literaturu, učestvovanje na seminarima, okruglim stolovima, konferencijama;
2. Sprovodi i prezentira istraživanja iz područja logopedije; objavljuje stručne, naučne ili istaživačke radove u različitim časopisima, zbornicima i dr;
3. Izrađuju ili učestvuje u izradi ili prilagodbi instrumenata za procjenu govorno-jezičkog razvoja u svojoj praksi;
4. Kontinuirano stiče, proširuje i produbljuje svoja stručna znanja i znanja iz drugih oblasti sa ciljem unapređivanja logopedске prakse, a sve u interesu djece i njihovog optimalnog razvoja;
5. Aktivno učestvuje u aktivnostima profesionalnog razvoja u predškolskoj ustanovi, kao što su radionice, predavanja, okrugli stolovi, ogledne i ugledne aktivnosti itd.;
6. Kontinuirano radi na unapređenju profesionalnih odnosa sa kolegama, razmjeni iskustva i savjetovanju;
7. Učestvuje u profesionalnim aktivnostima izvan ustanove kroz razmjenu iskustava sa kolegama iz drugih ustanova, konferencije, seminari, projekti, istraživanja, studentske posjete, članstvo u stručnim udruženjima i sl.;
8. Kontinuirano evaluira svoj rad, provodi analize i predlaže mjere za unapređenje rada.

Literatura:

1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2014). *Model unapređenja profesionalnog razvoja odgojatelja, nastavnika i stručnih saradnika*. Sarajevo: APOSO.
2. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2014). *Podrška razvoju kvalitete u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: APOSO.
3. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2011). *Standardi kvalitete rada odgojiteljica, pedagoška i ravnateljica u predškolskom odgoju i obrazovanju*. Sarajevo: APOSO.
4. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (2018). *Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje definisana na ishodima učenja*. Mostar: APOSO.

Dostupno na: <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/ZJCRP-predskolski-odgoj-i-obrazovanje-B.pdf>

5. European Commission (2019). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Dostupno na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/ec0319375enn_0.pdf
6. Fond Otvoreno društvo Bosne i Hercegovine (2013). *Od segregacije do inkluzije: Da li je obrazovanje djece i mladih sa posebnim potrebama u BiH inkluzivno? Kratki pregled i analiza stanja*. Sarajevo: FOD BiH.
7. Gender centar Vlade Federacije BiH (2015). *Predškolski odgoj i obrazovanje*. Dostupno na: <https://www.gcfbih.gov.ba/3348-2/>
8. Grgić, A. (2018). *Procjena profesionalnih kompetencija, obima i organizacije poslova edukacijskih rehabilitatora stručnih suradnika u redovnim osnovnim školama* (diplomski rad). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
9. Guralnick, M. J. (2001). *Interdisciplinary clinical assessment of young children with developmental disabilities*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing.
10. Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2011). *Analiza stanja prava djece i njihovog provođenja u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja*. Sarajevo: Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH. Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013020406384261bos.pdf
11. Izmjene i dopune pedagoških standarda za predškolski odgoj i obrazovanje i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja. *Službene novine Kantona Sarajevo*, 26/08.
12. Konkoli Zdešić M., Seitz, S. (2015). *Individualni obiteljski plan podrške i Individualni edukacijski plan*. Zagreb: Dnevni Centar za rehabilitaciju Mali dom.
13. Ljubešić, M. et al. (2003). *Model dijagnostičko-savjetodavnog praćenja ranog dječjeg razvoja i podrške obitelji s malom djecom*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
14. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske (2008). *Državni pedagoški standardi Republika Hrvatska* (2008). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
15. Nedović, G., Ilić-Stošović, D., Rapaić, D. (2009). *Profesionalne kompetencije specijalnog edukatora i rehabilitatora. Specijalna edukacija i rehabilitacija*, br. 1–2: 157–167.
16. Okvirna politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u BiH. *Službeni glasnik BiH*, 36/12. Dostupno na: www.unicef.org/BiH/UNICEF_ECD_Brosura_4LANG_01.pdf
17. Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini. *Službeni glasnik BiH*, 88/07.
18. Pašalić A., Jakubović, E., Ahmetović, Z., Kadrić, M. (2015). *Edukacijsko-rehabilitacijska procjena, izrada lep-a i pružanje podrške roditeljima u ranoj intervenciji*. Tuzla: OFF.
19. Pedagoški standardi za predškolski odgoj i obrazovanje i normativi prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja. *Službene novine Kantona Sarajevo*, 4/98, 9/00 i 18/02.
20. Pravilnik o programu svih oblika rada stručnih saradnika. *Prosvetni glasnik*, 5/2012.
21. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
22. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Office of Head Start (2010). *The head Start Child development and early learning framework. Promoting Positive Outcomes in Early Childhood Programs Serving Children 3–5 Years Old*. Dostupno na: <https://www.acf.hhs.gov/ohs>
23. Vijeće Evrope (2015). *Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016–2021)*. Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/djeca/Strategija%202016-2021.pdf>
24. Vragović, R. (2012). „Kontrola kvalitete i standardizacija usluga edukacijskih rehabilitatora“, u: *Kvaliteta i standardi usluga edukacijskih rehabilitatora*, urednica Vesna Đurek , 151–159. Varaždin: Savez defektologa Hrvatske.
25. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju Republike Srpske. *Službeni glasnik RS*, 79/2015.
26. Zakon o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti. *Narodne novine*, 124/11 i 16/19.
27. Zavod za školstvo Crne Gore (2016). *Standardi kompetencija za nastavnike i direktore u vaspitno-obrazovnim ustanovama*. Podgorica: Zavod za školstvo.